

OPBOUWWERK BRUSSEL

97

Jaargang 25

**Nieuws uit
Samenlevingsopbouw Brussel**

V. U.: ROHNNY BUYENS, HENEGOUWENKAAI 29, 1080 MOLENBEEK
Viermaandelijks informatieblad, Nr. 97 - December 2009 - Jaargang 25

Editoriaal

Op 20 november ll. organiseerde Uit De Marge, de organisatie die ondermeer de werkingen Maatschappelijk Kwetsbare Jongeren ondersteunt, haar jaarlijks congres. Thema was de autonomie van het lokale jeugdwerk en daar was een goede reden voor: sinds het beleid van het Vlaamse niveau naar de lokale besturen werd verlegd, ervaart het jeugdwerk een steeds grotere druk om de lijnen uit te voeren die door die besturen zelf zijn uitgestippeld.

De kwestie van de autonomie en hoe en waarom die te behouden is ook voor het opbouwwerk actueel. Op maatschappelijk vlak zijn er minstens drie verschuivingen, die, in mekaar verweven, het vraagstuk van de autonomie aan de orde stellen. Een eerste verschuiving is van bestuurlijke aard en betreft de trend om steeds meer „Vlaamse” bevoegdheden bij de lokale besturen onder te brengen. Die krijgen er dan vaak verantwoordelijkheden en verplichtingen bij, maar niet altijd de middelen om ze vlees en bloed te geven. Een tweede verschuiving is opgetreden in de definiëring van sociale problemen. Men ziet in toenemende mate dat sociale problemen als lokale problemen geherdefinieerd worden en wel als samenlevingsproblemen. Bijvoorbeeld gaan de inspanningen zich richten op de moeilijke verhoudingen tussen bewoners van sociale huisvestingsites terwijl problemen van ontoereikend huisvestingsbeleid, werkloosheid, armoede, ... als voedingsbodem voor die moeilijke verhoudingen op de achtergrond verzeilen. Zoals de eerste verschuiving mee gevolg is van een hogere overheid die krap bij kas zit, zo probeert men in de tweede de bovenlokale, afkalvende sociale cohesie (door het beknibben op sociale en welzijnsarrangementen) te vervangen door sociale cohesie op lokaal niveau. Er is ten derde een verschuiving van een denken in termen van belangen en belangentegenstellingen tussen groepen naar een denken in termen van leefbaarheid en sociale cohesie. Een in essentie politiek denken wordt daarmee ingeruild voor een moralistisch discours. Men heeft het over goede en slechte wijken, over goede en slechte (want niet actieve) burgers. Vaak worden hierdoor bepaalde legitieme belangen over het hoofd gezien en oefent men zware druk uit op groepen om zich in te passen in een visie op het goede leven die ze zelf niet mee hebben bepaald. De disciplinerende die daarmee gepaard gaat hypothekeert in sterke mate de autonomie van de groepen waar uitgerekend het jeugdwelzijnswerk en het opbouwwerk zeggen rond te willen

werken en waarop ze zich voor hun eigen werkingsautonomie beroepen. Komt daar voor het opbouwwerk bovenop dat het van oudsher de expertise van lokaal en participatief werken in huis heeft. Men begrijpt dat het opbouwwerk bij uitstek in het vizier komt van overheden die andere accenten wensen te leggen en die via vragen rond maatschappelijke meerwaarde en prioritaire doelstellingen meteen ook de werkingsautonomie in de weegschaal proberen te leggen.

Nu verkeert het opbouwwerk in een enigszins specifieke situatie. Meer bepaald als instrument van contestatie stamt het uit een tijdsgeest die vond dat democratie pas democratie is als ook de dissensus haar kansen krijgt en dat het een teken van gezondheid van die democratie is als de politiek ook haar buitenparlementaire contestatie geldelijk ondersteunt. Ideologisch, inhoudelijk en methodisch viel het opbouwwerk een grote vrijheid te beurt. De herstructurering van 1983, geconsolideerd in het decreet van 1991 is een goed voorbeeld van hoe men, terwijl men de ideologische en inhoudelijke autonomie (op de prioriteiten van de minister na) ongemoeid liet, toch op de autonomie kan beknipten door te morrelen aan organisatiestructuur en methode: projectmatig werken, professionalisering en, meer recent, kwaliteitsplanning en registratie. Toch is binnen deze organisatorische en methodische marges gesubsidieerde oppositie waar dat nodig blijkt, mogelijk gebleven.

Er is echter een nieuwe uitdaging. Door de krappe (decretale) budgetten enerzijds, de grote maatschappelijke noden

anderzijds, zijn instituten geneigd in te spelen op vragen van lokale overheden. Dit kwam in een stroomversnelling met het Sociaal Impulsfonds en vervolgens het Stedenfonds, met dat verschil dat in het Stedenfonds lokale overheden niet alleen afgestapt zijn van een exclusief armoedebestrijdingsbeleid ten voordele van een meer algemeen stedelijk beleid, maar ook een quasi monopolie over de regiefunctie verworven hebben. De kwestie van de werkingsautonomie van opbouwwerkorganisaties gaat zich dan acuut stellen. Is het dan in projecten die onder regie van lokale besturen hun beslag krijgen nog mogelijk rond leefbaarheid en sociale cohesie een eigen verhaal uit te werken? De werkelijkheid is dat een eigen verhaal dat, wil het kritisch zijn, ook een tegenverhaal moet zijn, ons inziens door de sector nog onvoldoende geëxpliciteerd is, laat staan dat van honorering ervan samenwerkingsakkoorden afhankelijk worden gemaakt. Of lokale besturen dan weer geneigd zijn om in dergelijk verhaal mee te stappen is nog maar de vraag. Samenwerking op grond van convenanten wordt voor hen dan ineens minder aantrekkelijk. Voor opbouwwerk is het alternatief voor marginalisering evenmin aantrekkelijk. Samenwerkingsovereenkomsten houden een stroomlijning in binnen een globaal netwerk. In dergelijke overeenkomsten dicteert de sterkste speler in het netwerk de wet inzake visie en doelbepaling. Dergelijke samenwerking op basis van een beleidsplan als grootste gemene deler van gedeelde belangen en gezamenlijke doelen laat tenslotte nog weinig ruimte voor conflicterende visies en strategieën. (ast.)

25 JAAR SAMENLEVINGSOPBOUW BRUSSEL

TOESPRAAK VAN STEVEN VANACKERE, VICE-PREMIER *

„De stad is de plek waar al het tegengestelde zich concentreert: macht en recht, cultuur en barbarij, het goddelijke en het menselijke. In de stad wordt de beschaving gevormd en op de proef gesteld. Hier wordt alles wat mensen kunnen en weten, omgezet in signalen, gedragspatronen, systemen van orde. Een stad is, voor wie erop let, vol boodschappen.”

Deze woorden van Geert Mak, uit zijn schitterende essaybundel *De Goede Stad*, passen bij deze feestzitting en huldiging van 25 jaar Samenlevingsopbouw Brussel. Uw organisatie is al een kwarteeuw bezig met „te letten op de boodschappen van de stad”, meer bepaald met te luisteren naar de signalen uit de onderkant.

Van meet af was dat de keuze van Samenlevingsopbouw: specifieke aandacht te besteden aan die mensen die over het hoofd worden gezien in de „nimmer te realiseren utopie van de goede stad”, zoals Mak het noemt, en hen in de ogen te kijken van wie de meesten „wegkijken tot je er nekkrimp van krijgt”, dixit Mak.

Gelukkig zijn er velen die de aandacht van de samenleving trekken op het feit dat de stad, waarvan we dachten dat ze vrij en vrolijk was – „Stadslucht maakt vrij”, zei men – ook een „paradijs” tot een hel kan worden gemaakt. Uiteraard is Samenlevingsopbouw niet de enige instantie die oog heeft voor zowel de zichtbare als de verdoken armoede van de stad, maar het eigene van Samenlevingsopbouw is de specifieke aandacht voor de buurt en de wijk, en voor de lotsverbondenheid van de betrokkenen.

In uw nieuw Meerjarenplan 2009-2015 staat het met zo veel woorden: „Opbouwwerkers hebben vooral oog voor mensen die

Foto: Catherine Antoine

kampen met maatschappelijke achterstelling en uitsluiting. Ze werken aan waarneembare oplossingen voor gemeenschappelijke problemen met uitdrukkelijke participatie van de mensen zelf.”

Solidariteit begint met herkenning, rechtvaardigheid met verbondenheid. Samen op weg gaan door samen in te zien. In uw vorig meerjarenplan (2003-2008) stond het „samenleven” terecht als een van de strategische doelen vermeld. Aandachtspunten daarbij waren onder meer: overleg in bewonerscomités, versterken van de stem van minder draagkrachtige groepen in participatieorganen, ontmoetingen via buurtfeesten, buurtvoorzieningen met ruimte voor ontmoeting, ont-haalbeleid ... Dat is het in het nieuwe meerjarenplan niet minder het geval.

Zorgen CAW's bijvoorbeeld veeleer voor een individueel antwoord op een individuele vraag. Samenlevingsopbouw brengt mensen samen om te luisteren naar hun gemeenschappelijke vragen en wil via de ontdekking van de lotsverbondenheid een collectieve lotsverbetering op gang brengen voor die grote groep mensen.

* Steven Vanackere is ondertussen ook minister van buitenlandse zaken in de regering Letermé.

Foto: Michel Demol

Voor de betrokkenen, die bovenal ervaringsdeskundigen zijn „met vaak verborgen competenties en talenten” (dixit uw Meerjarenplan 2009-2015), maakt deze collectieve en stadsregionale benadering duidelijk dat alle problemen met elkaar verstrengeld zijn. Vanuit die originaliteit kreeg Samenlevingsopbouw Brussel verschillende loten aan haar stam: om slechts één te noemen, de sociale verhuurkantoren. Ze zouden er niet gekomen zijn zonder het inzicht van uw werk; maar er komt een moment dat men zijn kinderen uit handen moet geven.

Uiteraard is Samenlevingsopbouw niet de enige die de samenhang van de problemen aantoonst: dat armoede ziek maakt bijvoorbeeld en dat wie ziek is in de armoede terecht kan komen. Die wederkerige relatie tussen arm en ziek, die duidelijk wordt in de statistieken – namelijk dat armen gemiddeld veel vroeger sterven – doet mij aandringen op het belang van de preventieve gezondheidszorg. Goede rechtvaardige gezondheidszorg is meer dan een verhaal van toegankelijke geneeskunde – dat is hij uiteraard ook – maar evenzeer een verhaal van preventie en voorlichting. Deze gezondheidsvoorlichting is een rol die niet louter aan artsen en verpleegkundigen overgelaten moet worden, maar die alle hulpverleners ter harte kunnen en moeten

nemen: het aanbrengen van goede eetgewoonten, het temperen van tabak en alcohol en zoveel meer kunnen veel gezondheidswinst opleveren.

Armoede is een veelkoppig monster, dat je niet gesneld krijgt door op één kop in te hakken. De vele problemen moeten tegelijk aangepakt, in het besef dat – hierbij citeer ik Alain Storme uit uw tijdschrift *Opbouwwerk Brussel* van december vorig jaar – „we bondgenootschappen sluiten, niet alleen met nieuwe, stedelijke, maar ook met de oude sociale bewegingen”.

De benadering van de samenhang van problemen, waarin Samenlevingsopbouw pionierde, is zo essentieel, dat ik, goed beseffend dat het niet aan mij is om lessen te geven, graag wil wijzen op het belang van samenwerking tussen de verschillende instanties die zich het lot van de onderkant aantrekken. Dat was ook de reden waarom ik als Vlaams minister, verantwoordelijk voor de coördinatie van het armoedebeleid, de periodes voor het indienen van de plannen van de verschillende dienstverleningen op elkaar heb afgestemd. Coördinatie en samenwerking zijn essentieel en nodig om dat veelkoppig monster van de armoede aan te pakken.

In het hulpverleningsproces gaat veel tijd in het opstellen van plannen, in de analyse van de problematiek en in de agogiek om er een antwoord aan te geven. Al dit noodzakelijk en belangrijk werk is uiteindelijk slechts ‘voorbereidend’ werk, dat de actie moet mogelijk maken. Vilfredo Pareto parafraserend die stelde dat 20 procent van de bevolking 80 procent van de rijkdom bezit, ga ik ervan uit dat in het opbouwwerk de Pareto-verdeling 80-20 in positieve zin wordt gerealiseerd: 20 procent onderzoek en studie door organisaties en instanties, 80 procent concreet werk en hulpverlening voor en met de mensen. Of hoe luisteren handelen wordt, denken realiseren, plannen uitvoeren.

De Amerikaanse stedenbouwkundige Kevin Lynch onderscheidde, in historische volgorde, drie droomvisies op de stad. De eerste en oudste visie zag de stad als een kosmisch gebeuren, een soort voorafspiegeling van het hemelse ideaal. De tweede visie zag de stad als een praktische

machine met onderdelen die in elkaar haken en het geheel doen draaien. De derde en jongste kijk op de stad ziet haar als een organisch geheel van individuen op zoek naar een eigen ruimte, vooruitgang op sociaal gebied en nieuwe vormen van verbondenheid en collectiviteit. In die visie ligt het zwaartepunt op de buurt, dat zich als het ware gedraagt als een dorp in de stad, met een organisch buurtleven dat slechts gerealiseerd kan worden mits kleinschalige voorzieningen, speelstraten, ateliers, buurtcentra enzovoort. In zekere zin past Samenlevingsopbouw in die derde organische visie op de „goede stad”.

Er is dus veel werk aan de winkel, denk- en doewerk, maar toch altijd weer in het desillusies besparende besef dat de „maakbaarheid” een utopie is. Precies omdat de maakbaarheid niet te realiseren is, „tenzij in het dorp van een tiran”, zoals Geert Mak terloops opmerkt in zijn boek. *In De Goede Stad* is de raakbaarheid zo belangrijk. Dat wij ons laten raken door het lot, de vragen en de verlangens van mensen. Daar begint Samenlevingsopbouw, weet u beter dan ik: als we ons laten raken door het verhaal van mensen, kunnen we samen de uittocht bewandelen.

Het armoedevraagstuk moet ons allen raken. Tot vóór enkele maanden was ik „vakminister” van armoede. Het is uiteraard nodig dat één minister zich hier beleidsmatig mee bezighoudt, maar als ex-vakminister mag ik zeggen dat armoedebestrijding geen louter gespecialiseerde materie kan of mag zijn. Het feit alleen dat in een welvarende samenleving, misschien wel de welvarendste ter wereld, armoede bestaat en bovendien toeneemt, is zo onthutsend dat de aandacht ervoor en de oplossing ervan niet enkel toegewezen kunnen worden aan een „vakminister”.

Armoedebestrijding moet, wat men in het Duits noemt, een Chefsache zijn, een zaak die de premier, de ministers-presidenten en alle leden van alle regeringen aanbelangt. Armoede is immers een probleem dat gereleerd is met alle andere materies: onderwijs, werk, economie, justitie, financiën...

Foto: Michel Demol

Fundamenteel raakt het armoedeprobleem de essentie van de politiek en de politieke roeping: om het te zeggen met de woorden van de Duitse filosoof-theoloog Romano Guardini, „politiek moet macht zijn om te dienen”. Het is daarvoor dat ik in de politiek ben gestapt: het verschil dat je wilt maken door niet „weg te kijken tot je er nekkramp van krijgt”.

Zoals ik ook niet wegkijk van de problematiek van mensen zonder papieren, die grote groep mensen die u de „twintigste gemeente van het Brussels Gewest” hebt genoemd. De problematiek moet worden geregeld. Daarom heb ik al verschillende malen in de regering aangedrongen op een doorbraak. Het is een kwestie van billijkheid. De overheid moet dringend in een voorspelbaar kader duidelijkheid verschaffen. Ook dat maakt deel uit van mijn zorg voor de samenleving en het samenleven in de stad.

De stad kan maar een plek van samenleven zijn, als ze ook een sociale stad is. Dat wil zeggen een stad waar de segregatie van sociale (en etnische) groepen in aparte woonwijken wordt tegen- gewerkt, waar de leegstand en de verkrotting gedaan worden gemaakt, waar de maatschappelijke verbanden en de verbondenheid worden versterkt in de wijken en over de hele stad (door

wat ik graag noem de „verdorpelijking” van de stad, als pendant van de verstedelijking van het platteland). De gevaren van de stad zitten in de ruimtelijke verloedering (de verkrotting) maar ook in de geestelijke verloedering (de verbrokkeling van verbanden). Die dubbele verloedering leidt tot agressie (men valt elkaar aan) en tot regressie (men mijdt elkaar).

Onze aandacht voor de „polis”, de stad van de mens, vereist dat alle problemen die met armoede en uitsluiting te maken hebben, worden aangepakt. Die pakken we het best aan door een nauwer overleg tussen de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten, en de lokale besturen, en dat in samenwerking met de initiatieven van samenlevingsopbouw, met de diensten en de organisaties van armoedebestrijding, met de verenigingen waarin armen het woord nemen en met de sociale organisaties

van het middenveld. Samenwerking is een noodzaak voor een meer synchrone werking, voor meer doorstroming en voor vruchten afwerpende kruisbestuiving tussen de sectoren.

Interactie is nodig. De stad is immers, zoals Aristoteles al wist, in wezen een plaats van interactie, omdat, zoals hij 2.400 jaar geleden schreef, de stad juist van nature een pluraliteit van allerlei mensen is, een mengeling van conflicten, vriendschappen, liefdes en vijandschappen...”

Samenlevingsopbouw Brussel presenteerde zojuist zijn Meerjarenplan 2009-2015. Daarmee wil uw organisatie haar bijdrage leveren om, in samenwerking met allen, aan de problemen van die pluraliteit een antwoord te geven. Ik wens u de komende eeuw veel daadkracht toe.

STEVEN VANACKERE

Foto: Michel Demol

STUDIEREIS ROTTERDAM

21 – 23 JUNI 2009

Ter ere van het 25 jarig bestaan trok Samenlevingsopbouw Brussel met dertig medewerkers, bestuursleden en externe sympathisanten op studiereis naar Rotterdam van 21 tot 23 juni 2009. Hierna volgen een aantal artikels met telkens een (korte) verslaggeving van bezoeken aan Delphi Opbouwwerk en enkele opbouwwerkprojecten, de bewonersactiegroep Lincke Zwaard, een opvangcentrum voor daklozen en een organisatie voor

volwasseneducatie die een opleiding ervaringsdeskundigen in de geestelijke gezondheidszorg aanbiedt. Tot slot volgt een vraaggesprek met Justus Uitermark – sociaal geograaf en momenteel onderzoeker Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. Hij heeft verschillende publicaties gepleegd over stedelijk beleid en sociale actiebewegingen. Momenteel werkt hij zijn doctoraat rond de problematiek van multiculturalisme in Nederland af.

Foto: Caro Bridts

DELPHI OPBOUWWERK

EN HET GEZELLIGE BESCHAVINGSOFFENSIEF

Foto: Caro Bridts

Foto: Jean-Marie De Smet

Tijdens onze studiereis in Rotterdam was Delphi Opbouwwerk onze geprivilegieerde gastvrouw. We kregen er niet alleen tekst en uitleg bij hun organisatie en methodische aanpak maar mochten ook een kijkje nemen bij enkele projecten – Biz Botuluyuz in Bospolder-Tussendijken en Mensen Make de Stad in Oud Mathenesse (zie verder). We starten met een beschrijving van Delphi Opbouwwerk¹ gekaderd in wat achtergrond over Delfshaven en het opbouwwerk in Nederland. In de volgende artikels komen dan de projectbezoeken aan Biz Botuluyuz en Mensen Make de Stad aan bod.

Wat achtergrond

Delphi Opbouwwerk is een zelfstandige organisatie voor opbouwwerk ontstaan in 1996 in de Rotterdamse deelgemeente Delfshaven (1 van de 12 deelgemeenten van Rotterdam). Delfshaven – in de 14de eeuw ontstaan als „kolonie van Delft” om deze toenmalige belangrijke handelsstad een verbinding te geven met de Maas – kent als havenplaats een rijk historisch verleden en is de geboorteplaats van Piet Hein. Het historisch Delfshaven was ook de plek waar in de 17de eeuw de Pilgrim Fathers de oversteek naar Amerika waagden. Vandaag telt Delfshaven ongeveer 75.000 inwoners waarvan 80% met niet-Nederlandse achtergrond (vooral Turken, Surinamers en Marokkanen). Er wonen maar liefst 160 nationaliteiten. Kansarmoedecijfers catalogeren Delfshaven als één van de armste (deel)gemeenten van Nederland. Delfshaven kent 7 wijken – elk met eigen karakteristieken – waarmee we tijdens de verschillende projectbezoeken kennis gemaakt: de volksbuurt Spangen, het rustige en groene Oud-Mathenesse (waar we het project Mensen Make de Stad bezochten – zie verder), ambitieuze

¹ Deze beschrijving van Delphi Opbouwwerk is gebaseerd op het ontvangstgesprek dat we tijdens onze studiereis hadden met Ingrid Heyst – de directrice van Delphi Opbouwwerk (22.06.2009) en op verschillende uitgegeven publicaties van Delphi Opbouwwerk.

nieuwbouw in Bospolder-Tussendijken (waar we te gast waren bij het Turkse bouwproject Biz Botuluyuz – zie verder), het statige Nieuw-Mathenesse en Nieuwe Westen, stedelijk wonen in Middelland (waar de Zwaerdecroonstraat is gelegen – zie verder artikel hierover) en het schilderachtige Schiemond/Historisch Delfshaven.

Het opbouwwerk is in Nederland ontstaan na de Tweede Wereldoorlog². In het kader van de wederopbouw werden opbouwwerkers ingezet om processen van 'nieuwe' verstedelijking te begeleiden en om via het aanscherpen van gemeenschapszin bewoners te doen aarden in hun oude of nieuwe woonomgeving. Tijdens de jaren '70 politiseerde het opbouwwerk sterk en werd er toenadering gezocht met de „nieuwe sociale bewegingen”. Onder de noemer „bouwen voor de buurt” werd strijd gevoerd tegen groot-scheepse sloopplannen van vooroorlogse wijken in „oude” steden. Het waren de gloriejaren van het opbouwwerk want vanaf de jaren '80 werd er in Nederland fel bezuinigd op het (landelijk) opbouwwerk. Individuele hulpverlening mocht blijven bestaan maar de aandacht voor de gemeenschap en voor de collectiviteit kreeg geen prioriteit meer. In minder dan 10 jaar werd vrijwel al het bestaande opbouwwerk wegbezuinigd. Het was wachten tot eind jaren '80 – begin jaren '90 vooraleer het opbouwwerk opnieuw in het vizier kwam. In 1987 kwam er een nieuwe Welzijnswet waarbij de regiefunctie voortaan niet meer centraal vanuit Den Haag gebeurde maar wel in handen van de gemeenten kwam te liggen. En net vanuit dit lokale welzijnsbeleid ontstond er in de jaren '90 een nieuwe wind in de wijkaanpak. Opmerkelijk verschil met de buurtaanpak in de jaren '70 (waar het behoud van het buurtgevoel centraal stond) is dat er nu meer nadruk kwam te liggen op het creëren van juist meer buurtgevoel. Het ging voortaan om het leggen van verbindingen („bridging”) tussen verschillende mensen en groepen of om leefbare

verhoudingen. Termen als sociale samenhang en sociale cohesie zagen in die periode het levenslicht. Het startsein hiervan lag in Rotterdam, waar de term sociale vernieuwing voor de eerste keer ter sprake kwam (en vervolgens door het kabinet-Lubbers-Kok in 1989 tot nationaal motto werd verheven). Icoon van de sociale vernieuwing werd het Opzoomeren: gezamenlijk de straat schoonmaken en schoonhouden, begonnen door bewoners in de Opzoomerstraat in de wijk Delfshaven. Sindsdien probeert men in de wijkaanpak economische, sociale en fysieke doelstellingen te combineren. Er loopt een rechte ontwikkelingslijn van de sociale vernieuwing met een kleine zestig aandachtswijken (eind jaren '80) via stedelijke vernieuwing en grotestedenbeleid (onder het paarse beleid midden jaren '90) naar de veertig pracht- en krachtwijken (of Vogelaarwijken) in de huidige rooms-rode coalitie in Nederland. De wijk is daarmee de moderne landingsbaan (en vindplaats) van sociaal beleid en sociaal werk geworden, waar steeds meer gemeentediensten en welzijnsinstellingen zich op richten. Opmerkelijk is dat woningcorporaties in dit geheel een steeds belangrijkere rol zijn gaan vervullen. Zij nemen steeds meer verantwoordelijkheid voor de sociale leefbaarheid van buurten en wijken en financieren ook steeds vaker bewonersinitiatieven (zie het projectbezoek aan Mensen Maken de Stad in Oud-Mathenesse).

Opdracht van Delphi Opbouwwerk

Bij Delphi Opbouwwerk werken vijfenveertig medewerkers in zes wijken van de deelgemeente Delfshaven. In de meeste gevallen is die werplek gekoppeld aan een bewonersorganisatie. De opbouwwerkers van Delphi adviseren bewoners en bewonersgroepen bij het oplossen van problemen in hun woon- en leefsituatie. Opbouwwerkers en bewoners ontplooiën

2 Historische achtergrond over het opbouwwerk in Nederland werd gevonden bij :
 - Willems, J. Anders kijken. Een breder zicht op menselijk gedrag, Houten, Bohn Stafleu van Loghum, 354 p.
 - verschillende pagina's op de website www.canonsociaalwerk.eu

initiatieven op terreinen als veiligheid, sociale integratie, jeugdparticipatie kwaliteit van de woningen en buurtbeheer. Het opbouwwerk richt zich op het verbeteren van sociale relaties door middel van emancipatie- en participatieprocessen met bewoners. De kracht van een opbouwwerker is volgens Delphi de kennis van de wijk of de buurt en de opgebouwde contacten met bewoners, maar ook met scholen, winkeliers, maatschappelijke organisaties, overheid en andere instanties. Een opbouwwerker moet aanwezig zijn op straat en op die manier benaderbaar voor bewoners. Hij of zij maakt kennis met een nieuwe winkelier in de buurt, loopt binnen bij een vereniging, een kerk of moskee. Het is noodzakelijk dat een opbouw-

werker een deel van de tijd besteedt aan het in standhouden van een functioneel netwerk.

De grootste opdrachtgever van Delphi Opbouwwerk is de deelgemeente Delfshaven. Het politieke stelsel van de deelgemeente Delfshaven bestaat uit de deelraad en het dagelijks bestuur. De 25 deelraadsleden – verdeeld over vijf politieke partijen – vertegenwoordigen de inwoners van Delfshaven en bepalen samen het beleid van de deelgemeente. In de huidige coalitie (2006-2010) hebben de PvdA (16 zetels) en GroenLinks (3 zetels) er de meerderheid. Zij vormen met drie leden samen het dagelijks bestuur. De grootste oppositiepartij in de deelraad is Leefbaar Rotterdam (4 zetels).

Foto: Caro Bridts

Daarnaast voert Delphi Opbouwwerk ook projecten uit in opdracht van de gemeente Rotterdam binnen ondermeer de programma's Mensen Maken de Stad en het Bureau Opzoomer Mee.

Op de vraag of de autonomie van het opbouwwerk niet moet inboeten wanneer het lokale beleidsniveau van dichtbij toekijkt is het antwoord van Delphi Opbouwwerk laconiek: „wie betaalt bepaalt !” Het opbouwwerk ontmoet een creatieve spanning tussen het leerproces van individuen en groepen aan de ene kant en het behalen van concrete resultaten aan de andere kant. Bij het ondersteunen van bewonersgroepen is Delphi Opbouwwerk op zoek naar een evenwicht om deze spanning productief te maken. Het niveau van de deelgemeente – met momenteel een linkse coalitie – wordt wel als een belangrijke buffer gezien tegen de mogelijke bemoeizucht van de gemeente Rotterdam zelf. Zeker tijdens de hoogdagen van Pim Fortuyn en Leefbaar Rotterdam (2002-2006)

Het werk ligt op straat !

De zogenaamde straataanpak vormt de basis van het opbouwwerk van Delphi. In het verbeteren van de woon- en leefomstandigheden van bewoners in Delfshaven is de straat voor opbouwwerkers de interventieplek bij uitstek. Het portiek, de straat, het pleintje, ze maken deel uit van het dagelijks leven en bepalen in belangrijke mate of een bewoner er zich prettig en thuis voelt. Op deze schaal kunnen bewoners elkaar leren kennen en kunnen ze zich verbonden voelen en direct betrokken zijn. Dit is snel gezegd en klinkt eenvoudig. Maar de praktijk is weer-barstig en stroef. Er is een grote verscheidenheid in Delfshaven: bewoners met verschillende achtergronden en diverse leefstijlen en vaak behorend tot de sociaal economisch zwakste groepen in de samenleving. Het verbeteren van sociale relaties in de straat vergt creativiteit, doorzettingsvermogen en tijd. Slechts een langdurige en duurzame aanwezigheid van het opbouwwerk maakt het mogelijk om ambities van bewoners te kunnen inschatten. Dicht bij de leefwereld van bewoners zien de maatschappelijke problemen en grote woorden als integratie,

sociale cohesie en participatie er heel anders uit. Bewoners hebben ook een eigen strategie en kracht ontwikkeld om inhoud en vorm te geven aan het samenleven in een complexe situatie. Het is als opbouwwerker belangrijk dit te herkennen en vertrouwen met bewoners op te bouwen. Een andere belangrijke voorwaarde voor het succes van de straataanpak is dat bewoners zelf mee ontdekken wat er in hun directe leefomgeving anders en beter zou moeten zijn, wat ze daar zelf aan kunnen bijdragen en wat ze mogen verwachten van anderen. In het programma Mensen Maken de Stad gebeurt er eerst een uitvoerige straatanalyse – met persoonlijke benadering van bewoners door deur-aan-deur te bellen. Als uit deze straatdiagnose blijkt dat er voldoende draagvlak is wordt er een straatagenda opgesteld waarin bewoners worden uitgedaagd hoger op de straatladder te klimmen. In deze straatagenda worden straatafspraken gemaakt over de onderlinge omgang, het gedrag op straat en de zorg voor de straat.

Als één derde van de straatbewoners met deze agenda akkoord gaat, worden deze afspraken ook ondertekend en verwacht nageleefd te worden. Kers op de taart van de straataanpak zijn dan de zogenaamde Opzoomeractiviteiten. Het Opzoomeren kenmerkt zich door eigen initiatieven van bewoners in hun straat. Doorgaans zijn het enkele bewoners – zogenaamde gangmakers – die het initiatief nemen. Zij stimuleren (al of niet met behulp van het opbouwwerk) de rest van de straat om deel te nemen aan straatactiviteiten. Deze doe-het-zelf activiteiten zijn vooral gericht op het verbeteren van onderling contact, vaak in combinatie met praktische initiatieven

op het gebied van bijvoorbeeld schoon en heel, kinderen en veiligheid. Voorbeelden van straatactiviteiten zijn: straatediners, barbecues, kinderspeeldagen, straatfeesten, schoonmaakacties, opfleuracties en verlichting aanbrengen.

Foto: Katleen Vanlerberghe

De ene straat organiseert enkele keren per jaar een straatactiviteit, sommige straten zijn doorlopend actief. Het Opzoomeren en Mensen Maken de Stad zijn programma's die nu door de gemeente Rotterdam zijn overgenomen in het kader van programma's rond sociale samenhang en actief burgerschap. Maar beiden hebben hun wortels in het bewonersinitiatief en opbouwwerk in Delfshaven. Het Opzoomeren is in de Opzoomerstraat in Delfshaven ontstaan (zie hoger) en Mensen Maken de Stad is het gevolg van een proefproject dat Delphi Opbouwwerk in 2001 in twee straten uitvoerde om opnieuw meer in contact te komen met bewoners. Momenteel kunnen bewoners op eigen initiatief bij het Bureau Opzoomer Mee middelen en praktische ondersteuning krijgen om straatactiviteiten te organiseren. Volgens cijfers zijn er in Rotterdam bijna 2.000 Opzoomerstraten en zijn er bijna 100.000 bewoners bij betrokken (of 18% van de bevolking). Vanaf 2003 experi-

menteert de gemeente Rotterdam ook met het programma Mensen Maken de Stad waarbij aan het opbouwwerk en jeugdwerk middelen ter beschikking worden gesteld om met bewoners in een bepaalde straat tot duidelijke straatafspraken te komen en indien een straatconsensus wordt bereikt ook mee de uitvoering ervan te bewaken. De gemeente Rotterdam voert ook een ganse promotiecampagne rond deze twee programma's. Jaarlijks worden er Opzoomersterren uitgereikt aan de meest actieve straten en de straatafspraken binnen Mensen Maken de Stad worden via grote, kleurrijke en herkenbare borden in de straat bekend gemaakt. We vroegen aan Delphi Opbouwwerk of de „recuperatie” van hun projectidee(en) door de overheid niet als gevolg heeft gehad dat voortaan het beleid bepaalt hoe het concept van straataanpak wordt ingevuld en dit bijgevolg nog weinig ruimte laat voor een eigen inhoudelijke invulling? En ook nog of het afschuiven van het beleid naar de verantwoordelijke burger op straatniveau niet hun eigen verantwoordelijkheid als overheid ontlopen is? Delphi Opbouwwerk ziet het vooral als een vorm van co-productie waarbij het opbouwwerk vooral haar expertise kan inzetten. Voor de lokale overheid en andere grote gemeentediensten is het denken op straatniveau in termen van bewonersparticipatie vaak een te grote opgave. Welke kwesties, belangen, ambities, wensen en belemmeringen spelen in de leefwereld van bewoners om vooruit te komen? Op deze vraag kan het opbouwwerk via hun methodische straataanpak een antwoord geven. Delphi Opbouwwerk neemt dan ook de positie in van onafhankelijke derde, voor zowel zaken die tussen bewoners onderling als zaken die tussen bewoners en de overheid of woningcorporaties spelen. De ondersteuning van het opbouwwerk is er op gericht de positie van de bewoners te versterken. Het gaat hierbij niet om het organiseren van een tegenstem, maar op het organiseren van tegenwicht op grond van de inzichten, kracht en creativiteit van bewoners zelf. De overheid, de gemeentelijke diensten, overheidsinstelling en woningcorporaties hebben nu éénmaal niet de wij(k)sheid in pacht. Bewoners zijn medeverantwoordelijk en onmisbaar voor een succesvolle aanpak. Alleen vanuit de positie van onafhankelijke derde kan het opbouwwerk het

tegenwicht en de creativiteit van bewoners organiseren. Het opbouwwerk moet wel ongebonden het proces van strevende groepen ondersteunen en kan niet gelijktijdig een ander belang dienen.

In 2007 kregen Justus Uitermark en Jan-Willem Duyvendak (sociale wetenschappers verbonden aan de Universiteit van Amsterdam) vanuit het Projectbureau Sociale Integratie de opdracht om het programma Mensen Maken de Stad (MMds) te analyseren. In het essay Ruimte voor Straatburgerschap³ omschreven ze MMds enerzijds als een voortzetting van de Rotterdamse traditie van samenlevingsopbouw en anderzijds markeert volgens hen het programma ook een overgang naar een meer assertief sociaal beleid. De overheid en met name het opbouwwerk wacht niet langer af tot bewoners activiteiten ontplooiën maar neemt zelf het initiatief. De kaders voor burgerparticipatie worden aange-reikt door de overheid : het gaat om straatacti-viteiten, het opstellen van gemeenschappelijke regels en het maken van afspraken met de overheid. Dit assertief sociaal beleid kaderen beide onderzoekers ook in de Rotterdamse poli-tieke context met de deelname sinds 2002 van Leefbaar Rotterdam aan het beleid. Topprioriteit werd het vergroten van de veiligheid en het idee dat het versterken van de sociale cohesie hieraan een bijdrage kan leveren. Vanuit deze beleids-context werd MMds ingezet in gebieden waar weinig voedingsbodem is voor het ontstaan van actief burgerschap. Doel is om in dergelijke gebieden betrokkenheid te stimuleren en zo het patroon van collectieve veronachtzaming te doorbreken. In hun onderzoek stellen ze vervol-gens vast dat MMds interessante aanknopings-punten biedt om een dergelijk assertief sociaal beleid te voeren. Ruimte voor straatburgerschap moet gecreëerd worden – het is naïef te denken dat bewoners in achterstandswijken zelf initia-tieven zullen nemen als de overheid hen maar de ruimte laat (zoals het Opzoomeren). Daarbij gaat het volgens Uitermark en Duyvendak om

een samenspel tussen fysieke en sociale leefbaar-heid (een interessante vaststelling voor ons eigen opbouwwerkkader in Vlaanderen en Brussel !): een verlaten pleintje waar bewoners liever niet komen kan dankzij MMds een plek worden waar bewoners zich thuis voelen en verantwoorde-lijkheid voor willen dragen. De toeëigening van een voorheen gure publieke ruimte is in hun ogen dan de sleutel tot het realiseren van andere doelen zoals normhandhaving, burger-schap en sociale cohesie. Pas als bewoners zich mede-eigenaar voelen van de publieke ruimte zullen ze anderen aanspreken op ongewenst gedrag, activiteiten ondernemen en relaties aangaan. De onderzoekers onderstrepen ook het belang van een groep „gangmakers” – een groep sterke bewoners die de verbinding legt met niet-actieve straatbewoners (en zo een „bridging” rol vervullen voor deze groepen), initiatief nemen voor burgerschapsactiviteiten die een bindende werking kunnen hebben („bonding”) en een scharnierfunctie vervullen tussen de straat en allerhande instanties. Ze eindigen hun conclusie wel met een kritische noot : Aan straatburger-schap moet hard gewerkt worden en zeker niet alleen door burgers zelf. Mensen maken de stad, mits de stad van mensen burgers maakt⁴. In hun aanbevelingen voor Mensen Maken de Stad steken Uitermark en Duyvendak ook niet onder stoelen of banken dat MMds een onder-deel is van een beschavingsoffensief waarbij goed gedrag wordt bevorderd en slecht gedrag als onacceptabel wordt beschouwd. Dit is voor hen echter geen veldslag met duidelijke vijan-den. In MMds worden groepen en individuen immers niet gediskwalificeerd of gekleineerd, maar juist aangesproken op hun kwaliteiten en mogelijkheden. Uiteindelijk ligt de nadruk niet op individuen die goed of slecht zijn maar op het cultiveren van een publieke ruimte waar het goede een kans krijgt. Dit kan stichtelijk klinken, geven ze toe, maar het verwoordt wel de con-sensus tussen een deel van de actieve bewoners en Rotterdamse bestuurders – de consensus dat een leefomgeving waar men zich thuis voelt van

3 Uitermark, Justus & Jan Willem Duyvendak (2006). Ruimte maken voor straatburgerschap. *Mensen maken de stad als assertief sociaal beleid*. Rotterdam: Projectgroep Sociale Integratie, Gemeente Rotterdam. Integraal te downloaden via : <http://www.nicis.nl/kenniscentrum/binaries/kcgs/bulk/onderzoek/2006/3/essay-mensen-maken-de-stad.pdf>

4 Uitermark, Justus & Jan Willem Duyvendak (2007) *Gemengde ervaringen van actieve bewoners in Rotterdam*. In: Bouw, C., J.W. Duyvendak en L. Veldboer (red) *De mix factor*. Amsterdam: Boom

waarde is voor individuele burgers en de stad als geheel. Volgens Uitermark en Duyvendak moet MMs in de eerste plaats een gezellig beschavingsoffensief worden. Samen multicultureel barbecuen of gewoon een praatje maken met burens zijn zaken die door bewoners worden gewaardeerd en waarover men niet denigrerend moet doen. De gezelligheid die wordt gecreëerd is belangrijk bij Mds en kan volgens de onderzoekers nog verder aan kracht winnen door, waar dat mogelijk is, iets gerichter en ambitieuzer te zijn. Dat betekent vooral dat de normerende functie van MMs nog verder versterkt wordt: repressie moet gericht worden ingezet waar dat nodig en mogelijk is, terwijl er meer ruimte gemaakt moet worden voor de creatieve ideeën en mooie ambities die sommige bewoners erop na houden ⁵.

- 5 Uitermark, Justus & Jan Willem Duyvendak (2006) Een gezellig beschavingsoffensief. Aanbevelingen voor Mensen Maken de Stad. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam.

Tijdens onze studiereis hadden we de eer Uitermark in hoogsteigen persoon te mogen ontmoeten. Een artikel waarin hij zijn kijk op het opbouwwerk in Nederland en Vlaanderen weergeeft, leest u verder in dit tijdschrift.

Het onderwijsopbouwwerk

Naast de straataanpak vormt het onderwijsopbouwwerk het andere belangrijk werkspoor binnen Delphi Opbouwwerk. Het onderwijsopbouwwerk zet in op het verbeteren van contacten tussen scholen en ouders met als finaal doel de onderwijsloopbaan van de kinderen te verbeteren. Daarnaast houdt het onderwijsopbouwwerk zich ook bezig met andere projecten die indirect dit zelfde doel dienen. Zo steekt het onderwijsopbouwwerk bijvoorbeeld ook tijd en energie in het behoud van de speeltheek en is het onderwijsopbouwwerk betrokken bij het realiseren van buitenschoolse activiteiten. Het onderwijsopbouwwerk is actief in drie wijken in Delfshaven : Bospolder Tussendijken, Spangen en Schiemond Ook hier wordt gepoogd zo dicht mogelijk door te dringen tot de leefwereld door zich te richten tot een werkbare schaal waarop ouders zich kunnen verbonden en betrokken voelen : een school, een speelplein of speeltheek. Het gaat dan niet om het gebouw van de school op zich maar de school als betekenisvolle plek waar ouders uit de buurt betrokken zijn bij het onderwijs van hun kinderen. In die zin wordt initiatief genomen om ouders te laten kennismaken met de school door hen gewoon een les te laten meevolgen in de klas van hun kind. De school heeft tenslotte ook een functie voor de buurt die groter is dan het onderwijs. Er wordt daarom ook samengewerkt tussen de onderwijsopbouwwerkers en de opbouwwerkers die meer op de straat- en wijkaanpak zijn gericht.

KATLEEN VANLERBERGHE

Foto: Catherine Antoine

BIZ BOTULUYUZ

(KENDI EVINI KENDIN YAP)

In de wijk Bospolder Tussendijken creëerde de kopersvereniging Biz Botuluyuz (kendi evini kendin yap) onder deskundige begeleiding van Delphi Opbouwwerk een multicultureel woonproject. Biz Botuluyuz, een wooncomplex met 24 appartementen, werd ontwikkeld door een groep Turkse wijkbewoners die ijveren voor betaalbare en kwalitatieve woningen in hun eigen wijk. Tijdens ons bezoek werden we er heel gastvrij ontvangen.

De wijk Bospolder Tussendijken is één van de armste buurten van Nederland. De kwaliteit van de woningen is er slecht en sociale woningen moeten steeds vaker wijken voor nieuwbouw private woningen bestemd voor hogere inkomensklassen. Een aantal huurwoningen waren in zo'n slechte staat, dat er in 1999 een balkon naar beneden viel. De bewoners moeten verhuizen en de woningen worden afgebroken. Het beleid bepaalt dat er op die locatie woningen voor midden- en hoge inkomens gebouwd moeten worden. Ondanks de slechte huisvesting willen veel bewoners echter niet weg uit hun wijk. Samen met opbouwwerkster Gonnje Hoebergen bekijken zij de mogelijkheden om in hun wijk te blijven en richten zij Biz Botuluyuz (kendi evini kendin yap) - Turks voor „Wij uit Bospolder Tussendijken (ontwikkelen ons huis zelf)”- op. Vanuit het idee om te kunnen blijven wonen in hun eigen wijk onderzoekt de groep de mogelijkheid om in eigen beheer een wooncomplex met betaalbare woningen te bouwen. Ze besluiten om woningen te bouwen in collectief opdrachtgeverschap. Dit wil zeggen dat een groep particulieren, die zich verenigt in een kopersvereniging, een bouwkafeel verworft en zelf de bouwheer van de woningen is. Het concept botst in eerste instantie op veel weerstand aangezien het niet past in de visie van het bestuur, dat op dezelfde locatie enkel dure of middeldure koopwoningen wil bouwen. Onder andere door moeilijkheden om de nodige vergunningen te krijgen, door de oorspronkelijke tegenwerking van het bestuur en de lange

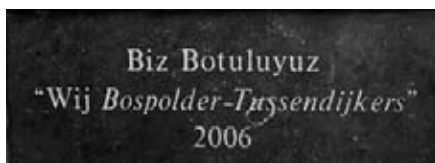

Foto: Lorella Pazienza

Foto's: Katleen Vanlerberghe

onderhandelingen tussen Delphi Opbouwwerk en de gemeente om hun vertrouwen te winnen, duurt het zeer lang voor er gestart kan worden met de bouw van nieuwe woningen. Dit zorgt ervoor dat veel deelnemers van de initiatiefgroep hun geloof in het project verliezen en afhaken om ergens anders een woning te kopen of te huren. Op het moment dat het project eindelijk definitief van start kan gaan, moet men eerst op zoek naar nieuwe deelnemers/kopers.

De woningen zijn ontworpen op basis van criteria die de toekomstige bewoners vastleggen samen met een door hun gekozen architect. Er ontstaan woningen met typisch Turkse elementen: Op verschillende plaatsen komt er een mozaïek terug met Anatolische tulpen verwerkt (de Sultan gaf ooit zaadjes van tulpen cadeau aan Nederland, zo zouden de tulpen naar Nederland gekomen zijn), in de appartementen komen er grote afgesloten keukens en wordt het toilet ver van de woonruimtes geplaatst. De 24 woningen zijn in 2007 volledig afgewerkt en al allemaal verkocht. Ze zijn tussen de 75 en 105 m² groot en hebben allemaal een terras of tuin. Boven de parkeergarage in het midden

van het terrein is er een gemeenschappelijk terras. De woningen hebben een reële waarde tussen 170.000 euro en 200.000 euro, maar de bewoners kregen een koopgarant van 30%. Koopgarantwoningen zijn woningen waarvoor de kopers (voornamelijk lage- of middeninkomens) een korting krijgen op de woning en waarbij de corporatie de woning later terug verwerft door een terugkoopregeling. Dit houdt de woning betaalbaar voor een volgende koper. Voor de hypothecaire lening van de kopers werd er onderhandeld met een private bank. Het is in Nederland echter onmogelijk om een hypothecaire lening af te sluiten als men geen werk heeft.

Het plan is mogelijk geworden door enerzijds zelf aan kostenbeheersing te doen en anderzijds door een aantal subsidies. Zo was er voor de eigenlijke realisatie een subsidie voor stedelijke vernieuwing vanuit de gemeente om een plan van aanpak te kunnen ontwikkelen. Ook is er een subsidie van 800.000 euro van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) voor de projectleider, de architect, de aanvraag van de vergunningen, ... Doordat het zolang aansloopte voor men effectief met de bouw van de woningen kon beginnen, steeg ook de kostprijs voor de constructie van de woningen, waardoor men nog op zoek moest naar extra middelen. De woningen werden toch betaalbaar gehouden door de koopgarant.

Waar de gemeente Rotterdam in eerste instantie erg tegen het project gekant is en het afdoet als niet realistisch, bevordert ze nu via verschillende projecten de creatie van goedkope koopwoningen. Zo bewijst Biz Botuluyuz mee dat het mogelijk is om goedkope nieuwbouw of renovatie te realiseren voor de huidige bewoners in achterstandswijken en dat de potentie van de wijk vergroten, niet zozeer een zaak is van het aantrekken van nieuwe bewoners, maar veeleer gestimuleerd kan worden door de huidige bewoners aan te spreken op hun mogelijkheden.

VALENTINE DE LANNOY

Foto: Katleen Vanlerberghe

MENSEN MAKEN DE STAD

oud-MATHENESSE EN HET WITTE DORP

Gelegen aan de rand van de deelgemeente Delfshaven tegen Schiedam aan ligt de wijk Oud-Mathenesse en Het Witte Dorp, met 8000 inwoners de kleinste wijk van de deelgemeente Delfshaven. Het Witte Dorp – een bekend begrip bij architecten en stedenbouwkundigen omwille van het oorspronkelijke en bijzondere ontwerp van de beroemde architect J.J.P. Oud. – ontstond als nooddorp met kleine witte arbeiderswoningen volgens een strak symmetrisch stratenplan in de jaren '20 van de vorige eeuw. Het was bedoeld als een tijdelijke voorziening, maar de wijk bleef staan. Toen de gemeente rond 1985 aankondigde dat de inmiddels sterk verouderde huisjes gesloopt zouden worden, ontstond er een storm van protest. De bewoners hechtten sterk aan het aparte, dorpse karakter van de wijk. Aangezien de woningen al omstreeks de oorlogsjaren hun uiterste houdbaarheidsdatum gepasseerd waren, was de sloop uiteindelijk niet meer tegen te houden. Wel werd er grotendeels tegemoet gekomen aan de protesten door het stratenplan intact te laten en terug kleine, betaalbare, witte huisjes te bouwen. Net als elders in Rotterdam bestaat de wijk Oud-Mathenesse en Het Witte Dorp uit een gemengde bevolkingssamenstelling: allochtoon 52%, autochtoon 48%. Er wonen relatief veel starters (25 - 34 jaar) en weinig kinderen. 22% van de bewoners is 55+. De wijk telt 6 ouderencomplexen. De wijk wordt beschouwd als een oase van rust door de aanwezigheid van veel groen.

Actieve bewoners en bewonersgroepen vormen samen de Stichting Bewonersorganisatie Oud Mathenesse & Het Witte Dorp. Opgericht in 1980 zetten zij zich met ondersteuning van Delphi Opbouwwerk in om straten en buurten leefbaar, schoon, heel en veilig te houden. De bewonersorganisatie is een netwerkorganisatie. Dat wil zeggen dat de organisatie bestaat uit in de wijk actieve bewoners die meestal in groepjes georganiseerd zijn en in contact staan met andere bewoners in de straat of buurt, die allen gebruik maken van de faciliteiten. De

Foto: Jean-Marie De Smet

Foto: Jean-Marie De Smet

bewonersgroepen zijn vaak op thema, leeftijd of een specifiek belang georganiseerd. Gezamenlijk vormen al deze contactpersonen met hun eigen netwerken een fijnmazig net dat over de wijk ligt. Actieve wijkbewoners leveren ook een belangrijke bijdrage aan het tot stand komen van wijkkrant Het Verre Westen. Deze krant verschijnt ongeveer zes keer per jaar en wordt huis aan huis verspreid. Kloppend hart van het wijkgebeuren is de Wijkwinkel in de Bulgaarsestraat. In deze basisvoorziening kunnen bewoners dagelijks met allerlei vragen over bijvoorbeeld de woonomgeving, woningrenovatie, veiligheid, Opzoomeren, vrijwilligerswerk in de wijk en acties van medebewoners terecht in het onthaal.

Antão Santos van Delphi Opbouwwerk nam ons tijdens ons bezoek mee op sleeptouw in de wijk. Hij toonde ons ondermeer het afsprakenbord van het project Mensen Maken de Stad (mmds) in de Fluitstraat (zie foto). In 2005 is er voor het eerst in deze wijk geëxperimenteerd met mmds.

Er wordt natuurlijk eerst onderzocht of de bewoners in de geselecteerde straat wel interesse hebben in deelname aan het project. Zo wordt aan elke bewoner – huis aan huis – gevraagd wat zij goed en minder goed vinden aan hun straat en wat hun ideeën zijn om de straat schoner, veiliger, groener en- of gezelliger te maken. Ook wordt aan de bewoners gevraagd wat ze zelf zouden kunnen doen en of ze mee willen doen aan mmds. Bewoners kunnen op verschillende manieren meedoen. Men kan meehelpen bij het maken van de straatafspraken. Men kan een handje helpen bij het organiseren van straatactiviteiten of natuurlijk helemaal zelf een activiteit op zetten. En men kan helpen door de straatafspraken bij iedereen levend te houden. Maar de belangrijkste bijdrage leveren bewoners door de straatafspraken in hun straat te steunen en na te leven.

PEGGY LEMAIRE EN KATLEEN VANLERBERGHE

Foto: Jean-Marie De Smet

HET LINCKE ZWAERD IN ACTIE TEGEN

DE SLOOPPLANNEN IN DE ZWAERDECROONSTRAAT

De gemeente Rotterdam heeft de afgelopen jaren tienduizenden woningen gesloopt omdat er teveel betaalbare woningen zouden zijn in Rotterdam. Duizenden sociale huurwoningen werden bovendien samengevoegd, gerenoveerd en duur verkocht of verhuurd. Betaalbare woningen moesten wijken voor dure woningen met huur- en koopprijzen die de huidige bewoners niet kunnen opbrengen. Overal in Rotterdam werd geprotesteerd tegen de sloop van deze vaak goede woningen. Verschillende actiegroepen van bewoners komen in verzet. In de Zwaerdecroonstraat in Delfshaven hebben bewoners enkele jaren terug de handen in elkaar geslagen om een actiegroep op te richten. Hieronder een kort verslag van onze hartelijke ontvangst in de Zwaerdecroonstraat.

Daar staan we dan, niet eens zo gruwelijk vroeg, maar bij enkelen zit het programma van de dagen tevoren toch een beetje in de kleren. Een koffietje zou deugd doen, en dat krijgen we gelukkig ook aangeboden door een aantal van het handjevol overgebleven „zittende” bewoners van de Zwaerdecroonstraat: Piet Hein, Margot, Jan Klaas en Katrijn. Hun straat wordt grondig gerenoveerd, en velen zijn vertrokken. Sommigen zijn gezwicht voor compensatiemaatregelen, anderen komen terug dankzij hun verzet tegen de prijsstijging en verdringing. Een tijdje terug was hier een kunstzinnige, groene vrijstaat waarvan de tuintjes met elkaar verbonden waren, vandaag worden de huizen opgeluisterd, en de tuin wegens zogenaamde grondverontreiniging afgegraven. Het kan verkeren.

De bewonersgroep heeft hier heel wat uit de brand kunnen slepen. Toen ze te horen kreeg dat een groot deel van de straat door een coöperatie zou worden opgeknapt, waardoor de huizen óf zouden worden verkocht, óf zo duur zouden worden dat alleen mensen met een ruim inkomen het zouden kunnen betalen, kwam ze prompt in verzet. Hoe dat alles begon, vertelt ons de man met de enigszins symbolische naam Piet Hein (cfr. bekende Hollandse kaper uit de 16e eeuw geboren in Delfshaven). Hij heeft het over de plotse beslissing om de oude maar gezellige huizen in de Zwaerdecroonstraat te renoveren, hoe tijdens een voorlichtingsavond gemeld werd dat 20 huishoudens moesten verdwijnen, hoe de bewoners tijdens die avond gewoon zijn opgestaan en vertrokken, en natuurlijk hoe – nog duidelijk nagenietend – diezelfde bewoners uiteindelijk hun tanden lieten zien. Het werd een gevecht van David tegen Goliath.

De gemeente Rotterdam heeft goede vrienden aan de woningcorporaties, die als projectontwikkelaar optreden en geld verdienen belangrijker vinden dan het betaalbaar huisvesten van stadsbe-

Foto: Caro Bridts

woners. De meeste mensen die uit sloopwijken moeten vertrekken, worden herplaatst in een buurt die ook op de planning staat om gesloopt te worden. Zo ontstaat het fenomeen „stadsnomade”. Omdat op grote schaal sociale huurwoningen gesloopt worden, wordt de woningnood groter en wordt de wachtlijst voor een sociale huurwoning alleen maar langer.

Eerst hingen de bewoners in de Zwaerdecroonstraat spandoeken op met klinkende slogans als „Wij wijken niet voor de rijken!”. Dan zetten de bewoners tentjes op, om te tonen dat ze uit hun huizen werden gejaagd en verder wel als stadsnomaden zouden leven. Later schilderden ze hun voordeuren in de wildste kleuren. Ten slotte sloegen ze allemaal samen – huurders, kopers, krakers en antikrakers – de handen in elkaar, braken hun tuintjes open en verbonden ze met elkaar. Het werd een vrijstaatje met allerlei planten, dieren, een eetcafé en gemeenschappelijke plaatsjes, een kleine oase in Rotterdam. Ironisch genoeg zou dit later worden gebruikt om de vernieuwde straat als ‘creatief’ te promoten.

Geleidelijk aan deed de coöperatie dan toegevingen, zij het met mondjesmaat. Steeds meer huishoudens mochten blijven, al was het merendeel al vertrokken. De bewoners kregen ook wel technische steun van opbouwwerkers, maar die haakten af omdat ze op een bepaald moment tevreden waren met het bod van de ontwikkelaar. De bewonersgroep loopt algemeen gesproken niet al te hoog op met het opbouwwerk in Rotterdam. Het lijkt net iets te gebonden aan de gemeente, en streeft af en toe een wel erg eenzijdig leefbaarheidsideaal na.

Hoe het ook zij, op dit moment gaat de strijd nog steeds door. De blijvers willen de gezelligheid terug, een gezamenlijke binnentuin als het even kan, fruitbomen, zitjes en speelruimtes. De onderhandelingen met de coöperatie worden nu bemiddeld door professionelen, een adviseur, Peter, en een architect, Lidewij. Ook zij beamen dat het opbouwwerk in Rotterdam door decentralisatie vandaag geen uitgesproken positie meer durft innemen. Het wordt als het ware een beetje gegijzeld door de gemeente en de coöperaties.

BAS WILDEMEERSCH & SARA VAN HOYLAND

Foto: Jean-Marie De Smet

HET DAKLOZENBELEID IN ROTTERDAM:

EROP OF EROVER?

„Mensen die door de mazen van het net vallen, moet je vangen!”

Sedert 2006 worden daklozen in Rotterdam op een totaal andere manier benaderd. Tijdens onze studiereis maakten we kennis met dit nieuwe daklozenbeleid en twee voorzieningen (CVD De Hille en Uitgezworven zwervers). Er werd ons een heel interessant verhaal verteld dat bijna niet vergelijkbaar is met wat wij kennen in Brussel. Hieronder vind je eerst een uitgebreid verslag van dit bezoek door Lien Gijbels gevolgd door een persoonlijke impressie van onze ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting, Caro Bridts.

De voorgeschiedenis

In 2006 vindt er na de verkiezingen in Nederland een volledige omwenteling plaats in de aanpak van de dakloosheid. Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Den Haag werken samen aan het Plan Van Aanpak Maatschappelijke Opvang. Een volledig nieuwe visie en een immense financiële injectie zorgen voor een ommekeer in het werken met daklozen. Enerzijds moet het nieuwe beleid ervoor zorgen dat er veel minder mensen dakloos zijn en dat voormalige dak- en thuislozen weer nieuwe perspectieven krijgen. Anderzijds wil men met dit beleid de „overlast” verminderen. „De burgers kozen in 2002 voor „Leefbaar Rotterdam” of voor meer veiligheid, orde en minder overlast. Met het nieuwe dak- en thuislozenbeleid worden de gevraagde resultaten ook gehaald. De burgers aanvaardden hierdoor de grote financiële injectie in de thuislozen- en daklozensector, krijgen we in Rotterdam te horen. Het Plan van Aanpak loopt van 2006 tot 2010. De doelstelling is dat 2900 daklozen zijn voorzien van een zorgplan en dat 60 % daarvan gehuisvest is en de zorg krijgen die nodig is. In 2010 moeten er ongeveer 700 woningen voor dak- en thuislozen beschikbaar zijn.

Een nieuwe aanpak

We zetten de belangrijkste pijlers van de nieuwe aanpak op een rijtje. Waar daklozen vroeger werden opgevangen in grootschalige opvangcentra is er nu een veel intensievere aanpak. De opvang wordt kleinschaliger, meer persoonsgericht en met meer begeleiding. Daarnaast worden er 400 woningen en 30 woonvoorzieningen gerealiseerd voor thuislozen. Er is veel meer aandacht voor preventief werk: huisuitzettingen worden teruggedrongen. Er wordt getracht te voorkomen dat mensen op straat komen te staan. En de nieuwe integrale aanpak is erop gericht de door- en uitstroom van daklozen uit de voorzieningen te bevorderen en hen te begeleiden naar een zo hoog mogelijk niveau van zelfredzaamheid. Omwille van de ketenaanpak, dwz dat verschillende organisaties en voorzieningen samenwerken en informatie uitwisselen (geestelijke gezondheidszorg, woonvoorzieningen, schuldbemiddelaars, ...) kan zoveel mogelijk op maat gewerkt worden.

Rotterdam is een heel grote regio. Er zijn 17 voorzieningen op maat gesneden. Als er 10 mensen zijn die eenzelfde woonbehoefte hebben en er bestaat nog geen aangepaste voorziening, dan wordt die gecreëerd. Op die manier ontstaan verschillende woonvormen. Voor veel mensen is het niet mogelijk om zelfstandig te wonen. Daarom zijn er voorzieningen met een meer of minder intensieve begeleiding, steeds met aandacht voor georganiseerde daginvulling. Mensen kunnen zo bijvoorbeeld ook klinisch worden opgenomen.

in Rotterdam woonde en dak- en thuisloos is, dwz niet beschikt over een eigen, vaste woonruimte: vaak maken daklozen gebruik van passantenverblijven van de maatschappelijke opvang (ééndagsopvang) of slapen ze bij vrienden of kennissen. Er werd vastgesteld dat het om erg verschillende mensen en subgroepen gaat, maar één ding hebben ze gemeen: waar ze morgen slapen is niet zeker.

In 2006 werden 315 personen (30%), die eerder wel gebruik maakten van de voorzieningen, afgewezen, vnl wegens geen regiobinding. Zij worden begeleid naar eventuele terugkeer naar stad of land van herkomst. Ook jongeren (<23 jaar) worden sinds 2006 buiten dit circuit gehouden. Voor hen is in principe plaats in de jeugdzorg of in kamers met lichte begeleiding. Men wil vermijden dat de jongeren in contact komen met de zware problematiek van de mensen die gebruik maken van de voorzieningen. Daarnaast wordt er in Nederland voor gezorgd dat gezinnen met kinderen (hoofdzakelijk alleenstaande moeders) niet in de nachtopvang terecht komen. Ook mensen zonder papieren kunnen in dit traject niet terecht. Toch werden twee personen aangesteld om te onderzoeken wat nodig is voor deze doelgroep.

Foto: Katleen Vanlerberghe

De doelgroep

De eerste fase van het Plan van Aanpak was de registratie van elke dak- en thuisloze in Rotterdam. Op 1 januari 2006 is daarvoor het Centraal Onthaal gestart. De aanpak wordt gekenmerkt door een centrale intake, centrale registratie en pasjes. Iedereen die behoort tot de doelgroep passeert eerst via het centraal onthaal. Als je in het bezit bent van een pasje van Centraal Onthaal kun je je aanmelden bij een van de opvangvoorzieningen. Mensen worden actief gezocht, terwijl ze vroeger zelf bij de voorzieningen moesten langs gaan.

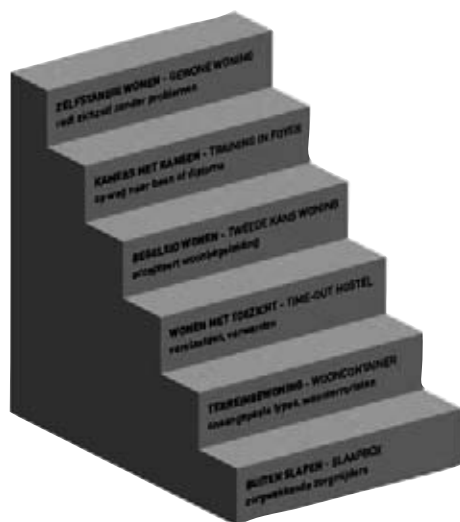
De doelgroep wordt afgebakend aan de hand van vier kenmerken. Een persoon behoort tot de doelgroep als die minstens 23 jaar is, met een legale status in het land verblijft, regiobinding heeft, maw de laatste twee jaar

Het traject

Vanuit het Centraal Onthaal wordt voor elke persoon een traject opgestart beoordeeld door een onafhankelijke Traject Toewijzings Commissie (TTC). In de TTC zetelen vertegenwoordigers van daklozen, geestelijke gezondheidszorg, verslavingszorg, woningcorporaties enz. In deze commissie wordt op de verschillende levensdomeinen bekeken wat er met de persoon aan de hand is. De vertrekvraag hierbij is: „Wat is voor de cliënt van belang?” „Wat is haalbaar?” Van daaruit wordt een trajectplan voor anderhalf tot twee jaar opgesteld en wordt bepaald welke organisatie of voorziening de hoofdossierhouder wordt. Per traject wordt per kwartaal bepaald wat de doelstellingen zijn. Er zitten op dit moment 2700 van de 2900 mensen in een traject, deze mensen worden via een computersysteem gevolgd. Een cliëntmanager volgt de klanten doorheen de hele keten. Elke stap wordt

samen met de cliënt bepaald. Na het onthaal worden mensen wel gedwongen in het traject. Er wordt geen genoegen genomen met blijven zitten op dezelfde plaats. De woonladder is het kader om dit traject te bepalen (zie illustratie). Na het „vinden en binden” wil men de thuislozen ook vasthouden. Dan wordt een woningcorporatie de hoofddossierhouder. Binnen het traject wordt bekeken welke maximale woonvorm er mogelijk is. Zo werden er in Rotterdam al 17 voorzieningen met op maat gesneden woonvormen gestart voor specifieke groepen.

Mensen die elke hulp weigeren worden „overlastgevende zorgmijders” genoemd. Het zijn in vele gevallen mensen met een zware verslavingsproblematiek en psychiatrische problemen. Zij worden via een rechterlijke machtiging onvrijwillig in de gesloten kliniek voor Duurzaam Verblijf in Beilen (Drenthe) geplaatst. Dit is een gesloten setting. De mensen stappen in een zwaar programma met een intensieve begeleiding. Er zijn 120 plekken bestemd voor 60 mensen uit Rotterdam en 60 uit Amsterdam. Het verblijf duurt enkele maanden tot 1 jaar.

Na de meer theoretische uitleg kregen we een rondleiding door het Centrum Voor Dienstverlening (CVD) De Hille en werd het project „uitgezworven zwervers” aan ons voorgesteld. Hieronder een verslag van wat we te zien en te horen kregen.

CVD De Hille

CVD de Hille is de enige voorziening in Rotterdam waar zowel dag- als nachtopvang en een sociaal pension aanwezig zijn. De dag- en nachtopvang zorgen voor slaapmogelijkheid, douches en maaltijden en bieden individuele begeleiding aan cliënten evenals werk en activering. Mensen komen hier terecht via het centraal onthaal en een persoonlijk trajectplan (zie hoger). Het grootste deel van de mensen die hier naartoe komen hebben (nog) geen woning. Dit heeft tot gevolg dat ze leven van een daklozen-uitkering, dit is ongeveer de helft van de reguliere uitkering. De nachtopvang is gratis. Als hun geld op is, kunnen de mensen klussen doen tegen een vergoeding. Hiermee kunnen ze dan eventueel een maaltijd betalen. Sinds 1 juni '09 kan je maar maximum 6 maanden in de nachtopvang blijven, alhoewel een groep thuislozen de nachtopvang voldoende ondersteunend vindt.

We maken een tour door het gebouw. Elke ruimte die we binnengaan wordt met de sleutel gesloten, het gaf ons een beklemmend gevoel. Gelukkig brengen de begeleiders een levendig, enthousiast en doorleefd verhaal.

De dagopvang opent om 7u30 en is voor iedereen toegankelijk. Ze gaat door op de zolder, daar worden verschillende activiteiten georganiseerd. De gebruikelijke koffie en thee zijn natuurlijk voorzien. Er is tijd en ruimte

voor vrijetijdsbesteding, vorming, creatief bezig zijn, samen dingen doen. Daarnaast staan er computers ter beschikking om huizen te zoeken en vacatures te raadplegen. Mensen kunnen hier ook hun kleren wassen en zich douchen. Voor de nachtopvang zijn er 32 bedden, verdeeld over slaapzalen van 2 tot 6 bedden. Deze bedden zijn vrijwel altijd vol. Indien er 34 mensen zijn, worden er 2 uitgeloot. Gedurende een maand kan je dan niet meer uitgeloot worden. Als mensen hier een nacht willen verblijven, moeten ze zich 's ochtends al inschrijven. Dit is een van de strategieën om de mensen te kunnen „vangen en binden”. Als ze toch niet komen opdagen, verliezen ze ook de volgende dag hun plaats. Daarna moet je je komen aanmelden tussen 17u en 19u. Als je te laat bent, ben je je bed kwijt voor die nacht en de volgende nacht.

We worden verder rondgeleid door het pand. Eerst via een klein bureautje en dan mogen we kijkje nemen in de gebruikersruimtes. Er staan rode zetels in een klein gangetje, van hieruit heb je toegang tot 2 kleine kamers met een groot venster. In de linkerkamer is het toegelaten om te spuiten, de rechterkamer is bedoeld voor het roken. Alleen als je in het bezit bent van een pasje kan je hier gebruiken. Om agressie te vermijden mag je niet drinken, je moet ook eerst tonen wat je gaat gebruiken. Als je hier wil gebruiken, kom je binnen langs een aparte ingang. Als je alcohol mee binnenneemt, word je geschorst. De gebruikersruimte opent om 7u30 en sluit om 21u30.

In wat oorspronkelijk de kapel was, werd een houtatelier ingericht. Tegen vergoeding komen mensen hier werken. Dit werkleerproject zorgt voor een zinvolle dagbesteding voor de mensen en zorgt ook voor een bijverdiensite. Het uiteindelijke doel is echter een zo snel mogelijke doorstroming naar reguliere tewerkstelling. Een tiende van de mensen komt hier uiteindelijk ook terecht. Mensen stromen wel door naar andere werktrajecten.

Heel sporadisch gebeurt het dat een persoon nooit meer binnen mag in cvd de Hille. De reden hiervoor is geweld tegen een begeleider. Voor deze cliënt wordt dan geen zorg

meer aangeboden. Om het personeel te beschermen is er op elke plek in het gebouw cameratoezicht en worden alle deuren steeds op slot gedaan. Iedereen die binnenkomt, passeert ook door de metaaldetector.

Uitgezworven zwervers

Op de Mathenesserlaan in Rotterdam werd door de Stichting Humanitas Thuiszorg & Maatschappelijke Dienstverlening (Humanitas Thuiszorg) en de instelling voor geestelijke gezondheidszorg Bavo Europoort in 2004 een woonvoorziening geopend specifiek voor oudere dak- en thuislozen met psychiatrische en somatische problematiek. Hoewel verslaving niet het eerste probleem van de bewoners is, is deze problematiek toch ook sterk aanwezig. Mensen die hier terecht komen, komen rechtstreeks van de straat. Het project uitgezworven zwervers biedt veiligheid, een vaste plek om te slapen en de gezelligheid van een woongroep aan mensen voor wie het leven op straat omwille van ouderdom te zwaar geworden is. Het blijkt dat mensen die jarenlang in miserabele omstandigheden op straat zwierven hier een nieuwe thuis hebben kunnen vinden. Men wil echter de bewoners niet overladen met zorg, om hun zelfstandigheid te bevorderen gebeurt dit zo min mogelijk. Het vertrouwen met de begeleiders wordt versterkt, hulpvragen komen zo veel mogelijk van de bewoners zelf. Elke beslissing wordt samen met de bewoners gemaakt. „*Er wordt niet teveel zorg geboden of bemoeid, want dan zijn ze snel weg.*” In de eigen kamer mogen de bewoners ook gebruiken. Het blijft de doelstelling dat de bewoners naar zelfstandig, begeleid of verpleegd wonen doorstromen.

De 13 bewoners, waarvan 2 vrouwen en 11 mannen, zijn allen ouder dan 45 jaar. De groep werd samengesteld, rekening houdend met het groepsmatige karakter van de woonvoorziening. De woonvoorziening wordt door 4 begeleiders, 4 beheerders en 2 nachtwachten begeleid. Naast de 13 bewoners worden ook 5 mensen begeleid die „uitgestroomd” zijn en zelfstandig in de buurt wonen. De resultaten voor de bewoners zijn dat ze terecht komen in een veiligere en sociale omgeving. De ver-

slaving vermindert en de bewoners komen in een betere financiële situatie. Doordat er zo sterk vanuit een vertrouwensband gewerkt wordt, worden ook andere zaken bespreekbaar. Zo krijgen de bewoners bijvoorbeeld meer inzicht in hoe ze hun geld moeten beheren en gaan ze zelf ook spontaan hulp opzoeken.

De toeleiding naar de Mathenesserlaan gebeurt vanuit andere voorzieningen. Doordat de bewoners die hier terecht komen, via het centraal onthaal passeren, is er veel meer informatie beschikbaar over hun trajecten. Na 6 weken wordt gekeken hoe iemand om gaat met zijn/haar verslaving. Daarnaast zijn er ook heel wat persoonsgebonden factoren.

De begeleiders staan binnen het project uitgezworven zwervers voor een aantal uitdagingen. Ten eerste is het een heel solistische doelgroep: het groepswerk verloopt moeilijk. Er wordt elke avond samen gegeten, maar de bewoners mogen ook op hun kamer eten. De leefsituatie wordt haalbaar gehouden door rekening te houden met de groepssamenstelling in huis. Het is ook niet altijd duidelijk wat de bovenhand neemt: de psychiatrische problematiek of de verslaving. De verslaving mag niet de grootste problematiek zijn. Er zijn in Rotterdam immers ook voorzieningen specifiek voor mensen met een alcoholverslaving of specifiek met een harddrugverslaving. Daarnaast moet er over gewaakt worden dat mensen elkaars verslaving niet in stand houden, er mag enkel gebruikt worden in de eigen kamer. Het project „uitgezworven zwervers”, was duidelijk een „gat in de markt”. Heel snel waren alle plaatsen bezet. Op dit moment worden er – omwille van de lange wachtlijst – nieuwe gelijkaardige projecten opgestart.

Bedenkingen

Het daklozenbeleid in Nederland en specifiek Rotterdam kreeg enerzijds veel kritiek te verduren, maar wordt anderzijds op applaus onthaald. Voor ons roept het thuis –en daklozen beleid in Rotterdam vooral ontzettend veel vragen op. We gingen allemaal met een ander gevoel naar buiten van scepsis tot bewondering, soms afkeuring en verbazing. Het Nederlands

model kan niet zomaar gekopieerd worden naar de Brusselse situatie. Maar we kunnen er zeker van leren: over wat we wel willen en wat voor ons een brug te ver is. Waar we wel allemaal overtuigd van zijn is dat er voor de Brusselse thuislozen veel meer begeleiding, financiële middelen en zorg op maat nodig is!

Meer info vind je op www.dakloosinrotterdam.nl

LIEN GIJBELS

Het buikgevoel van een ervaringsdeskundige

Opvang en begeleiding op maat : wat zou een persoon die in een moeilijke situatie moet overleven nog meer kunnen wensen? Eindelijk de persoon die centraal staat en niet het systeem, zo had ik de uiteenzetting in het begin begrepen en ik kon niet anders dan enthousiast zijn. We kregen een mooie en gezellige schrijnwerkerij – ondergebracht in een oude kapel – te zien waar mensen in het opvangcentrum de mogelijkheid krijgen om een opleiding te volgen onder professionele begeleiding. Dit kan mensen nieuwe perspectieven geven. Maar wat me ook fel opviel tijdens de rondleiding waren de sleutels: de ene deur werd voor ons opengedaan terwijl de andere deur achter ons direct werd gesloten. Mensen kunnen in dit opvangcentrum dus niet gaan en staan waar ze willen!

En toen begon ik me vragen te stellen bij dit op het eerst zicht heel menselijke beleid... Wat met de mensen die niet klaar zijn om in dit

soort begeleiding op maat mee te stappen, zeker wanneer ik hoorde dat het uitgangspunt van dit beleid was de overlast te beperken! In wiens belang wordt hier dan opgetreden? Voor de thuisloze persoon in kwestie of voor de „midden-klasse burgers” die thuis- en dakloze mensen als overlast beschouwen? Is dit geen valkuil om alle mensen die „anders” gedrag vertonen dan wat de maatschappij als norm ziet als overlast te gaan beschouwen? Zo is het risico groot dat men in de toekomst een gelijkaardig beleid zal uitwerken voor jongeren die op straat rondhangen. *„Als ik dit alles hoor en zie dan komt de rebel in mij naar boven en heb ik geen zin meer om in een soort gelijkaardig traject op maat mee in te stappen”*, vertelde ik aan de dame die ons in het opvangcentrum rondleidde. Dit vanuit mijn achtergrond als ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting en vanuit mijn wantrouwen naar de „goede” bedoelingen van deze maatschappij die mij in mijn gevoel al vele malen in de kou liet staan. De reactie van de dame in kwestie was simpel : „Dan zal jij naar Beilen gebracht worden”. Beilen is een een „gesloten” opvangcentrum buiten Rotterdam voor alle mensen die vooral omwille van psychische problemen „niet willen” of „niet kunnen” in dit traject stappen. Mensen worden dus (letterlijk) buiten het systeem geplaatst wanneer ze niet willen of kunnen volgen ... en toen begonnen mijn handen te jeuken om net met deze mensen te gaan werken en te bekijken welke begeleiding zij juist nodig hebben zodanig dat ook zij of een deel van hen terug een plek in de maatschappij kunnen vinden.

Maar ik werd ook lastig! Vooral wanneer ik te horen kreeg dat er sprake is van regio-bewoners:

dak- en thuislozen in de regio Rotterdam worden dus op straat niet meer getolereerd en worden — als het kan — verplicht met een pasje in een traject gestopt. Wanneer ze toch weer op straat komen en worden gecontroleerd — vandaar het pasje — worden ze terug in het traject gestopt (op één of andere trede van de woonladder). Ook wanneer ze bijvoorbeeld in Amsterdam of een andere regio in Nederland worden opgemerkt, worden ze terug op de trein gezet richting Rotterdam (vandaar de naam regio-bewoners). Toen brak mijn klomp! De sleutels in het opvangcentrum staan dus symbool voor het ganse beleid: dak- en thuislozen in Rotterdam zijn dus gescreend als regio-bewoner en kunnen zich dus in Nederland niet meer vrij bewegen! Daarenboven vertrekt dit beleid vanuit de overlast die deze mensen bezorgen! Maar wat is overlast? Voor de ene is dat inderdaad die thuis en daklozen mensen, voor de andere zijn het de straathangende jongeren, voor mij is dat het dagelijks verkeer dat maar blijft toenemen en niet alleen de veiligheid maar ook de gezondheid (de geluidsoverlast met alle gevolgen van dien) in gevaar brengt. Gaat men het vervoer dan ook verbannen in deze steden?

Het effect van het beleid is misschien wel dat thuis- en dakloze mensen optimale kansen krijgen om hun leven terug in eigen handen te nemen. Dit door hen een traject op maat aan te bieden en met vele diensten samen te werken. En dat is positief. Maar als je wat dieper doordent, dan stel ik mij toch ook heel wat vragen: dit beleid gaat over MENSEN, mensen met gevoelens, een geschiedenis die mee hun gedrag en manier van leven bepaalt. Men kan proberen mensen te ondersteunen en op weg te helpen maar men moet zich goed bewust zijn dat men niet iedereen kan brengen daar waar *WIJ* willen dat ze zouden moeten staan in het leven. En daar moet dit beleid van vertrekken en niet van het idee om een ideale stad zonder overlast te bekomen! Voer voor discussie en rondetafels over dit soort beleid, iets om verder over na te denken met mensen uit beleid, professionelen, en niet te vergeten de mensen zelf, de ervaringsdeskundigen.

CARO BRIDTS

Foto: Rob Hogeslag

ERVARINGSDESKUNDIGEN

IN DE GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

Tijdens de studiereis in Rotterdam werd er ook een kort bezoek gebracht aan Zadkine, een instelling voor beroepsopleiding en (volwassen) educatie die actief is op 50 verschillende locaties in de regio Rijnmond, met nadruk op Rotterdam. Zo'n 25000 deelnemers nemen jaarlijks deel aan het rijke aanbod van opleidingen van Zadkine.

De missie van Zadkine is leren, denken, durven en doen. De instelling stimuleert de persoonlijke ontplooiing, het

functioneren in een multiculturele samenleving en streeft naar een blijvende relatie met de deelnemers in het kader van „een leven lang leren”. De opleidingen zijn bestemd voor deelnemers die hun eerste kans op de arbeidsmarkt nog moeten krijgen en voor hen die om uiteenlopende redenen een tweede kans op de arbeidsmarkt willen. Zo kan men een maatschappelijke rol terugkrijgen door opleiding.

Sinds 2004 biedt Zadkine in Rotterdam een opleiding „Begeleider Geestelijke Gezondheidszorg met Ervaringsdeskundigheid (BGGE)” aan. Deze opleiding duurt 3 jaar en is erkend als een regulier opleiding Sociaal Pedagogisch Werk. Bijzonder aan de BGGE is dat deze zelf ervaring heeft opgedaan als cliënt in de Geestelijke Gezondheidszorg. Tijdens de opleiding leert hij of zij deze ervaring op een professionele wijze in te zetten in begeleidingsrelaties. Daardoor heeft hij of zij een meerwaarde in het groeiende aantal functies binnen de Geestelijke Gezondheidszorg, waarin deze ervaringsdeskundigheid als een kwaliteit wordt beschouwd. Ervaringsdeskundigheid ontstaat door reflectie over het eigen leven, de doorgemaakte problemen, ervaring met hulp en hulpverlening en de sociale en maatschappelijke gevolgen van problemen. Zowel hulpbevorderende als belemmerende factoren in het herstelproces en

vergelijkbare ervaringen van anderen dragen bij tot deze deskundigheid.

Zaynab Hesselink – de eerste gediplomeerde Begeleider in de Geestelijke Gezondheidszorg met Ervaringsdeskundigheid (BGGE) - Foto Zadkine

Het betreft een beroepsbegeleidende opleiding, wat wil zeggen een combinatie van 1 dag per week naar school en 2,5 dagen beroepspraktijkvorming in een officieel erkende werk- of stageplek. Veel aspirant-deelnemers hebben nog geen arbeidscontract. Zij moeten hun uitkerende instantie tijdig betrekken bij hun plannen om toestemming te vragen voor het volgen van de opleiding en meestal ook voor bijkomende ondersteuning bij de financiering ervan.

Iedere deelnemer heeft tijdens de opleiding een persoonlijke coach die vanuit de opleiding ook het contact met de praktijkinstelling onderhoudt.

Individuele studie- en loopbaanbegeleiding wordt geboden in de vorm van een aantal consultgesprekken. Studenten kunnen binnen het Sociaal Pedagogisch Werk kiezen voor een afstudeerrichting Woonbegeleiding of Activiteitenbegeleiding. Ook moeten zij kunnen aantonen dat ze voldoen aan de competenties van een beginnende beroepskracht.

Met het diploma BGGE kunnen ze ondermeer terecht bij instellingen voor beschermd wonen, dagactiviteitencentra, rehabilitatiecentra, beschermd / begeleid werken, verslavingszorg, maatschappelijke opvang, cliëntenorganisaties.

Instellingen voor Geestelijke Gezondheidszorg hebben in toenemende mate behoefte aan begeleiders met ervaringsdeskundigheid. Maar deze blijven vaak een vreemde eend in de bijt binnen de hulpverleningsteams. Dat blijkt uit het onderzoek *Zadkine*. Doel van dit onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de afstemming van de BGGE-opleiding en de (leer)werkplekken van de BGGE'ers. Uit dit onderzoek komt naar voor dat de opleiding goed aansluit bij het werkveld: de begeleiders hebben voldoende bagage meegenomen voor hun werk als begeleider en als ervaringsdeskundige. Het probleem ligt meer bij de organisatie en structuur van de Geestelijke Gezondheidszorg zelf. De hulpverleners binnen de teams van de Geestelijke Gezondheidszorg blijken onvoldoende toegerust op de komst van begeleiders met ervaringsdeskundigheid. Voor hulpverleningsteams in de Geestelijke Gezondheidszorg is het vaak niet duidelijk wat de toegevoegde waarde is van een collega met ervaringsdeskundigheid. Als er onvoldoende wederzijds vertrouwen is heeft dit vaak als gevolg dat tewerkgestelde BGGE's zonder ondersteuning vaak in een diep gat belanden.

Het onderzoek bracht een aantal voordelen voor cliënten van de inzet van BGGE's aan het licht. Zoals een goede omgang met de cliënt, gelijkwaardiger contact, meer inlevingsvermogen en een positie als rolmodel. Voor de BGGE'ers biedt het werk economische zelfstandigheid (betaalde baan), veel voldoening en een nieuwe stap in hun eigen herstelproces.

Minder duidelijk is wat de invloed van BGGE'ers is op de houding van teamleden en op het herstelproces van cliënten. De toekomst zal het uitwijzen.

De Link – de vzw die in Vlaanderen instaat voor de coördinatie van de opleiding en de tewerkstelling van „ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting” – is in 2010 initiatiefnemer van het Europees uitwisselingsproject Missing Link met als bottom-line het verhogen van de sociale inclusie door de inschakeling van ervaringsdeskundigen. Samen met 7 Europese partnerorganisaties is het de bedoeling specifieke onderzoeksinstrumenten te ontwikkelen om de resultaten van de evaluatie van de opleiding, de coaching en de effecten op de sociale integratie te beschrijven. De 2 Nederlandse partners in het uitwisselingsproject – het Instituut voor Gebruikers Participatie en Beleid (IGPB) (een bureau voor onderzoek, opleiding en ontwikkeling dat zich richt op empowerment van cliënten, patiënten en mensen met handicaps) en de Fontys Hogeschool – Sociale Studies uit Eindhoven (die sinds dit academiejaar een Traject Opleiding Ervaringsdeskundigheid in de Geestelijke Gezondheidszorg aanbiedt) zijn collega-organisaties van Zadkine in Rotterdam. Door ook partners binnen de geestelijke gezondheid in dit Europees project mee te nemen wou De Link ook de „missing link” tussen armoede en geestelijke gezondheid beklemton. De ervaringsdeskundige binnen Samenlevingsopbouw Brussel is bij dit Europees verhaal betrokken en zal niet nalaten om de Nederlandse ervaring rond geestelijke gezondheid ook hier in Vlaanderen en België (naar de toekomst toe) een plaats te geven.

MARTINE WEEMAELS EN CARO BRIDTS

WELKE WEG VOOR HET OPBOUWWERK?

ENKELE BESCHOUWINGEN OPGETEKEND BIJ JUSTUS UITERMARK.

Tijdens de Rotterdam reis was Justus Uitermark zo bereidwillig een workshop voor ons te verzorgen. Justus Uitermark is sociaal geograaf en in Vlaanderen vooral gekend voor zijn scherpzinnige analyse van het Stedenbeleid ten tijde van het Sociaal Impulsfonds (waar wij uitvoerig over berichtten in *Opbouwwerk Brussel*, 2005, n°83). Uitermark is momenteel bezig met promotieonderzoek rond het Nederlandse integratiebeleid. Uit zijn mond konden wij enige interessante beschouwingen optekenen over staat en positie van het opbouwwerk in Nederland die ons ook voor onze Vlaamse situatie te denken geven.

Van belangenbehartiging naar welzijn en leefbaarheid.

Uitermark ziet een zorgelijke ontwikkeling in opbouwwerkland en met name het van het voorplan verdwijnen van een praktijk die zich einde jaren 70, begin jaren 80 van de vorige eeuw ontwikkelde. In die periode was het klassieke opbouwwerk in volle transformatie van paternalistische zorg naar belangenbehartiging. Het opbouwwerk dat uitging van kerken was altijd heel erg belangrijk en is dat nog steeds maar je ziet dat het in die periode langzaam overgenomen wordt door de centrale overheid. Daardoor kregen opbouwwerkers op lokaal niveau een meer autonome positie. Dat is een enigszins paradoxale ontwikkeling precies omdat de centrale overheid de financiering overnam, op allerlei andere manieren het vak neerzette en organisaties creëerde. Daardoor konden lokale opbouwwerkers meer doen waar ze zelf zin in hadden en op dat moment hadden ze vooral zin om zich samen met bewoners te verzetten tegen draconische stedelijke vernieuwingsmaatregelen die zich op dat moment aandienden. Op dat moment opereerden opbouwwerkers ook binnen een netwerk van middenveldorganisaties dat ook reageerde op die plannen. Het ging om bewonersorganisaties maar ook om architecten die hun expertise aanboden en die in die tijd nog redelijk autonoom waren en deel uitmaak-

Foto: Caro Bridts

ten van die bewonersbewegingen. Er waren in die tijd ook veel sociale bewegingen en heel veel mensen die zich engageerden zowel op buurt-niveau als in de derde wereld beweging. Dat kon in die tijd, niet alleen omdat er een sterk progressief momentum was maar ook omdat de centrale overheid dat eigenlijk beloonde door òn opbouwwerken en stadsvernieuwing genereus te financieren. Op dat moment was het nog zo dat als je de hele buurt mobiliseerde, je daadwerkelijk meer kreeg voor iedereen die bij de strijd betrokken was. Nu is dat gewijzigd. Er zijn nu woningcoöperaties, overheden en welzijnsinstellingen die opbouwwerk opzetten en eigenlijk ook de inhoud daarvan bepalen. In sommige gevallen zie je dat opbouwwerk geheel wordt overgenomen door woningcoöperaties die op hun beurt in de loop van de jaren 90 zijn geprivatiseerd. Eigenlijk is opbouwwerk opnieuw een meer private aangelegenheid. Daarmee zie je een soort beweging terug naar de jaren 70 waarbij paternalisme en lokale financiering een veel grotere rol speelden dan in de jaren 80. Het gaat wat dat betreft om een soort back to the future.

De thema's waarmee deze praktijk, die zich formeel nog altijd opbouwwerk noemt, inlaat, is verschoven van belangenbehartiging naar welzijn en leefbaarheid. Opbouwwerkers zijn vaak ook commerciële dienstverleners geworden die zich als laagst biedenden positioneren in de markt. Veel opbouwwerkers die nu aan de slag zijn hebben vaak geen opleiding voor het vak als dusdanig gevolgd. Ze ondersteunen geen kleine buurtorganisaties meer en voeren zich liever ook een soort mediator, leefbaarheid-managers of ontwikkelaars van de civil society in dienst van grote organisaties. Deze kleine transformaties in woordgebruik verraden een bredere transformatie waarbij opbouwwerkers veel van hun professionele autonomie inleveren en ook veel andere dingen aan hun takenpakket toegevoegd krijgen zoals het voortdurend schrijven van projecten en het bijhouden en registreren waarmee je bezig bent want produceren en het leveren van output staan centraal.

Onderdeel van deze bredere transformatie is ook de verschuiving van structurele subsidies naar projectsubsidies waardoor de

machtsbalans omslaat in het voordeel van opdrachtgevers die steeds meer de inhoud van het werk kunnen bepalen en dat definiëren in termen van het creëren van draagvlakken, het soepel laten verlopen van processen, het bevorderen van communicatie. Dus vooral procesmanagement door organisatiedeskundigen en veel minder belangenbehartiging.

Deze evolutie kwam dwingend op opbouwwerk af. Maar het feit dat er zo weinig verzet te noteren viel heeft ook te maken met opleiding en achtergrond. De klassieke opbouwwerker kwam uit de buurt en kende de mensen die daar actief waren. Zijn verwevenheid en betrokkenheid met de buurt waren groot. Nu wordt er met heel andere groepen verbondenheid gecreëerd. Mensen die nu dicht bij de professionals staan komen uit de midden- en hogere klassen en samen maken ze zich zorgen over de lagere klassen.

Het buurtgevoel is weg.

Een belangrijke verklaring waarover opbouwwerkers nu minder gericht zijn op belangenbehartiging en meer op sociale cohesie in de microkosmos van buurten, straten en gezinnen ziet Uitermark in maatschappelijke evoluties op het niveau van de buurten zelf. Loïc Wacquant, een Franse socioloog die werkzaam is in de Verenigde Staten, heeft het over de „social decomposition” van buurten. Volgens hem hebben buurten een drastische transformatie ondergaan. Allerlei organisaties die op klassebasis waren gestructureerd zijn geïmplodeerd. Je zou vakbonden maar ook allerlei andere organisaties kunnen noemen. Vroeger hadden uiteenlopende verbanden als sportclubs, kranten, radiostations een lokale inbedding. Met het verdwijnen van die band ging ook de integratieve functie teloor. Het resultaat is dat er binnen buurten minder gemeenschap is en dat binnen buurten ook minder afzonderlijke gemeenschappen zijn. Migratie heeft daarin ook een belangrijke rol gespeeld en wel op twee manieren. Enerzijds de migratie naar suburbs. Het is opvallend hoe mensen die vroeger streden voor het behoud van hun sociale woningen, het behoud van de buurtcohesie, zelf ook in tamelijke grote getal-

len de stad verlaten. Anderzijds migratie van gastarbeiders en hun kinderen, vluchtelingen en allerlei andere migrantengroepen die vanzelfsprekend geen lokale inbedding hadden op het moment dat ze emigreerden in die buurtgemeenschappen. Ze zijn binnengekomen op een moment dat die buurten ook al institutioneel uit elkaar vielen. Daarnaast heb je ook nog andere heel globale ontwikkelingen. Door de drastische toename van het televisiekijken brengen mensen minder tijd door in de directe omgeving van hun woning en meer binnenshuis waardoor de buurt eigenlijk een ijle zone wordt.

Dat zijn allemaal factoren die er toe bijdragen dat sociale samenhang op lokaal niveau in een buurt niet vanzelfsprekend is en dat er nog maar een paar groepen zijn die wel zijn aangewezen op de buurt. Dat gaat dan deels om tieners die oud genoeg zijn om zonder begeleiding uit huis te gaan (de allerjongsten worden vaak met de auto vervoerd of worden binnenshuis gehouden) en deels om ouderen die omwille van werk niet meer uit de buurt hoeven te komen en dus een vanzelfsprekende binding met de buurt hebben. Juist deze twee groepen gaan het hardst in confrontatie. Het zijn de ouderen die zich het ergst bedreigd voelen en het idee hebben dat hun ganse buurt vergaat. Voor ouderen van de minderhedengroepen zelf is de buurt waarschijnlijk ook bedreigend geworden.

Opbouwwerk met de handen in het haar.

Dat alles creëert natuurlijk een groot probleem voor het opbouwwerk. Het gegeven van vroeger dat je een buurt had met redelijke homogene belangen en met organisaties die de boel bij mekaar hielden creëerde een situatie waarin je als opbouwwerker kon zeggen: "ik werk voor de buurt". Die belangen kon je dus behartigen. Er was wel discussie maar het was redelijk makkelijk om mensen op één lijn te krijgen en om hen te mobiliseren. Deels kwam dat omdat er daadwerkelijk tastbare voordelen waren en anderzijds omdat je sterke instituties had. Die instituties vielen grotendeels weg. Toen kwam het vraagstuk opzetten wat op allerlei manieren gedefinieerd is geworden. De definitie die steeds aan

belang heeft gewonnen is die van leefbaarheid in samenhang met sociale cohesie. Het antwoord in een stad als Rotterdam bvb. (met Leefbaar Rotterdam) vertrok vanuit de idee dat de straat de basis is van eenheid in de samenleving. Voor een socioloog is dat een tamelijk vreemde redenering maar voor een beleidsmaker is het wel begrijpelijk om zo te denken want je moet ergens een aanknopingspunt hebben. Het idee is de samenleving daar, in de straten, te bouwen en de mensen te begeleiden die zich aan het sociale leven onttrekken ofwel niet in de buurt actief zijn. Je ziet dat opbouwwerkers in dat gat gesprongen zijn en steeds meer gezien worden en zichzelf steeds meer zien als makelaars die relaties moeten leggen. Men kan kritisch aankijken tegen dat proces, anderzijds is het behartigen van belangen van bewoners niet langer een vanzelfsprekende aangelegenheid meer. Aan het behartigen van belangen moet namelijk een stap vooraf gaan, namelijk het definiëren van die bewonersbelangen en het creëren van de netwerken tussen bewoners. Mensen moeten zich inderdaad als buurtbewoners gaan zien en niet als mensen die toevallig in een buurt terecht zijn gekomen waar ze zo snel mogelijk weer uit willen. Dat is een ingewikkelde transformatie. Het opbouwwerk moet zich op dat vlak een nieuwe vorm aanmeten. Die nieuwe vorm is tot nu toe tamelijk exclusief om steeds meer in de richting te gaan van controle en beheersing en om zoveel mogelijk conflicten uit de wereld te proberen te helpen. Het schaalniveau wordt steeds kleiner. Aan het begin van de jaren 90 werd geconstateerd dat buurten uit mekaar vielen en dus moesten opbouwwerkers daar naartoe om verbindingen te creëren. In Rotterdam zie je dat die beweging ook richting de straat gaat, of richting pleintjes, een heel populaire eenheid om in te grijpen. Het plaatje wordt ook steeds gedetailleerder, gericht op huishoudens en individuen. Het idee is nu dat het huishouden, met name het huishouden wiens kinderen wel eens problemen zouden kunnen veroorzaken, de ideale eenheid is om op in te grijpen en om de samenleving vorm te geven. Daarmee is de stap terug gezet naar eind 19de begin 20ste eeuw. Het kan nog gedetailleerder. Je kan ook individuen in ketens onderbrengen en zorgen dat ze eigenlijk permanent gecontroleerd worden. Zo

is er het idee om scholen zowel aan het begin als aan het einde van de dag langer open te houden, zodat die kinderen in ieder geval niet de straat opgaan en onder controle blijven. Uiteindelijk gaan ze toch de school uit en komen ze op het pleintje waar de straatcoach hen opwacht. Op het moment dat die het gevoel heeft dat het de verkeerde kant opgaat, gaat hij de ouders opzoeken. Het ganse gezin wordt in kaart gebracht en voor elk individu afzonderlijk worden maatregelen bedacht. Is dit nog opbouwwerk? Of is het een andere vorm van sociale interventie?

In Nederland althans is het opbouwwerk als afzonderlijk vakgebied opgegaan in een amalgaam van initiatieven die leefbaarheid als gemeenschappelijke deler hebben. Vroeger vormde belangenbehartiging de gemeenschappelijke deler. Achteraf kan men stellen dat het opbouwwerk waarschijnlijk te snel van het ene uiterste naar het andere is gegaan. Het is een aanpassing die deels te maken heeft met reële problemen, deels met een meer politieke verschuiving waarbij de aandacht voor problemen totaal veranderd is. Wat vroeger als probleem gold is het dat nu niet meer. Het feit dat mensen nu gedwongen worden te verhuizen bij stadsvernieuwing en gedwongen worden een dubbele huur te betalen werd vroeger als probleem gezien maar nu niet meer. Jongeren die op straat lawaai maken zijn van alle tijden maar nu ontbreken de netwerken en gedeelde (informele) normen om dat in goede banen te leiden en te corrigeren. Met als gevolg dat bewoners zich terugtrekken ofwel de politie bellen.

Strategieën voor opbouwwerk.

Men kan hier tegenover twee strategieën stellen. Je kunt opteren om alleen aan belangenbehartiging te doen en daarmee het opbouwwerk als het ware puur houden en onderscheiden van andere interventies als die van het maatschappelijk werk.

Als die problemen spelen en als mensen die verbanden niet meer vanzelfsprekend hebben, dan kan je er ook voor opteren die verbanden te creëren. Daarbij wacht je dan niet tot straathoekcoaches actief worden die eigenlijk alleen maar binnen een soort ordeloga opereren. Vervolgens ga je dan naar de politiek met de boodschap dat mensen hun problemen zelf willen oplossen en dat je hen daartoe de midelen wilt aanreiken. Echter, in Nederland is men onderhand zo ver dat je met de boodschap dat je het probleemoplossend vermogen van de Marokkaanse gemeenschap wilt verhogen lachwekkend overkomt. Praten heeft geen zin meer, er moet direct en hard ingegrepen worden. Dat is het verhaal van rechts. Het verhaal van links is: er moet hard ingegrepen worden en ... nog iets anders. Dit is de bandbreedte en die is nu zodanig vernauwd dat er eigenlijk geen alternatieven meer gezien worden. Dit is een bijzonder zorgelijke ontwikkeling.

Opbouwwerk zou moeten inzetten op het verhaal dat mensen goed moeten georganiseerd worden en wel in verbanden die ze zelf hebben gekozen. Het probleem met de buurtgerichte aanpak nu is dat er geen enkele reden is om aan te nemen dat mensen die in achterstandbuurten wonen die buurten als prettig beschouwen en zich graag met andere buurtbewoners ophouden. Dat is vaak niet het geval en dus moet er gewerkt worden op basis van vrijwilligheid. Vanuit zo'n zelforganisatie doen mensen allerlei vaardigheden op zodat ze misschien ook in andere organisaties actief worden. Dat pleit ervoor om mensen in hun eigen verbanden te organiseren, of die nu al dan niet buurtgericht zijn, en tegen het organiseren van kunstmatige verbanden om problemen als leefbaarheid op te lossen. Dan krijg je namelijk verbanden die heel geforceerd aandoen, die mensen bij elkaar brengen die verder niets met elkaar hebben. Leefbaarheid is vaak ook een beleidsdoel dat niet per se spoort met doelen die bewoners zich stellen.

GENOTEERD: ALAIN STORME

GEÏNTEGREERDE WIJKCENTRA IN ACHTERGESTELDE BUURTEN.

AANBEVELINGEN AAN DE VGC VOOR DE KOMENDE LEGISLATUUR.

Onderstaande nota bevat aanbevelingen aan de VGC met betrekking tot beleidsvorming rond geïntegreerde wijkcentra in de komende legislatuur. Stellers van deze nota vragen aandacht voor twee specifieke problemen van geïntegreerde wijkcentra in Brussel. Enerzijds het gebrek aan middelen om dergelijke centra degelijk te coördineren, anderzijds de vraagtekens die momenteel geplaatst worden bij hun plaats in het lokaal sociaal beleid. De nota is ook in die zin opgebouwd. In de inleiding beschrijven we kenmerken en troeven van geïntegreerde wijkcentra. Vervolgens behandelen we achtereenvolgens de structurele problemen waarmee geïntegreerde wijkcentra geconfronteerd worden en hun relatie tot lokaal sociaal beleid. Er worden telkens voorstellen geformuleerd. In bijlage stellen de vier bestaande geïntegreerde wijkcentra zich kort voor.

Kenmerken en troeven van geïntegreerde wijkcentra

Reeds vaak werden de troeven van geïntegreerd en gedecentraliseerd werken beschreven. Men hoeft er slechts de beleidsnota's van Vlaamse en Brusselse overheden uit de laatste 10 jaar op na te lezen om te beseffen hoe prominent termen als samenwerken, geïntegreerd en integraal werken, netwerkvorming, lokale aanpak en decentralisatie daarin voorkomen. Enkele jaren geleden werd trouwens in opdracht van de Vlaamse Gemeenschapscommissie een denkproces opgestart rond basisvoorwaarden en mogelijkheden van geïntegreerde wijkcentra. Ook in Vlaanderen werd over de materie nagedacht¹. De meerwaarde van geïntegreerde wijkcentra in achtergestelde buurten wordt in deze documenten als volgt omschreven **m.b.t.** de wijkdynamiek:

- als ankerpunt in een wijk creëren ze houvast voor mensen in moeilijkheden;
- ze stimuleren ontmoeting tussen diverse doelgroepen en bevorderen solidariteit en begrip;
- ze zijn broedplaatsen voor nieuwe initiatieven.

m.b.t. empowerment:

- ze geven mensen kansen zich in de werkingen in te schakelen;

m.b.t. expertise-opbouw:

- sterk verankerde wijkcentra zijn een bron van informatie over de wijk;
- expertise faciliteert het omgaan met problemen en stimuleert innoverende acties.

m.b.t. versterking van basiswerkingen:

- wijkgebondenheid versterkt de draagkracht van deelwerkingen en laat toe snel in te spelen op een evoluerende dynamiek;

m.b.t. efficiëntie en effectiviteit:

- samenwerking laat toe kosten te besparen en toch meer kwaliteit en resultaten te behalen;

FOTO: MICHEL DEMOL

¹ Werknota: basisvoorwaarden en mogelijkheden voor geïntegreerde wijkcentra; Stads², 2007. Ondersteuning geïntegreerde wijkcentra in achtergestelde stadswijken. Een Vlaams experiment. 2000

- er zijn meer kansen tot taakverdeling en specialisatie;
- de dienst- en hulpverlening is herkenbaarder en coherenter;
- het publieksbereik is groter;
- overlappings kunnen vermeden worden en hiaten gevuld;
- mogelijkheden tot uitwisseling van expertise kunnen vergroot worden.

m.b.t. Nederlandstalige basisverankering:

- door infrastructuurvoorzieningen en –beheer en de mogelijkheden tot overhead en overkoepelende werking kan de Nederlandstalige basisverankering van dienstverlening in achtergestelde wijken worden behouden en verruimd.
- geïntegreerde wijkcentra vergemakkelijken de toegang van anderstaligen tot (de voorzieningen van) de Vlaamse Gemeenschap. In Brussel zijn een aantal organisaties als geïntegreerde wijkcentra werkzaam. Concreet gaat het om vzw Buurtwerk Bonnevie, vzw Buurtwerk Chambéry, vzw De Buurtwinkel en vzw Wijk-partenariaat. Zij hebben een aantal zaken gemeen.

1. Door hun laagdrempelige aanpak via een onthaalwerking staan ze dicht bij de plaatselijke bevolking in achtergestelde buurten.

Toch richten ze zich daar naar de ganse bevolking. Ofschoon sociale solidariteit de leidraad vormt in hun werking doen ze dus niet exclusief aan armoedebestrijding, maar Verenigingen waar Armen het Woord Nemen zijn vaak onderdeel van de werking.

2. Ze staan in voor een uiteenlopend pakket aan diensten en activiteiten die gesubsidieerd worden vanuit diverse overheden op lokaal en boven-lokaal niveau. Achter dit uiteenlopend pakket zit echter een visie op de verdere ontwikkeling van de wijk en haar bewoners (idee van sociale wijkontwikkeling) en daaruit wordt de missie afgeleid. Vermits alle afzonderlijke diensten (deelwerkingen) zich in lijn laten brengen vanuit die visie en missie zijn ze goed op mekaar afgestemd. De samenwerking tussen deze verschillende deelwerkingen verhoogt de slagkracht van het geheel. Een goede coördinatie is daarom essentieel voor het functioneren van geïntegreerde wijkcentra. Dergelijke coördinatie waakt over gemeenschappelijke doelstellingen, stimuleert de interactie tussen verschillende deelwerkingen en staat in voor beheer van personeel, financies en infrastructuur.

3. Geïntegreerde wijkcentra organiseren hun aanbod zelf, of in samenwerking met andere organisaties. Daardoor maken ze het Nederlandstalig welzijnsbeleid lokaal zichtbaar. Ze bouwen samenwerking uit met gemeentebesturen, OCMW's, sociale huisvestingsmaatschappijen en een veelheid van lokale en gewestelijke organisaties.

De achilleshiel van geïntegreerde wijkcentra: verankering en coördinatie

Probleemstelling

Het discours t.a.v. het model van geïntegreerde wijkcentra mag dan al overwegend positief zijn, de werkingen zelf hebben het in Vlaanderen en Brussel niet onder de markt. De geïntegreerde wijkcentra hebben een moeilijke pioniersfase doorgemaakt. Afgezien van buurtwerkingen die in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw opgang maakten (maar in de trend naar verzakelijking van begin jaren '80 het roer dienden door te geven aan het opbouwwerk), kwam de wijk-aanpak rond armoedebestrijding pas midden de

FOTO: MICHEL DEMOL

jaren '90 op de voorgrond. Het veld van het welzijnswerk was toen echter al druk bezet. In een terugwijkende verzorgingsstaat was het niet evident dat er in de reguliere subsidiekaders voor de wijkaanpak in het algemeen en voor de werkvorm geïntegreerde wijkcentra in het bijzonder, zomaar middelen zouden worden voorzien. Het creëren van fondsen – aanvankelijk het VFIK, daarna het SIF bood enig soulaas. In Vlaanderen werden de buurtwerkingen naar deze fondsen doorverwezen. In Brussel voorzag het Sociaal Impulsfonds een strategische doelstelling inzake globale programma's voor duurzame stadsontwikkeling.

Met de fondsen kwamen de geïntegreerde wijkcentra in een strikt kader terecht: het ging per definitie om tijdelijke subsidiëring ten behoeve van het werken aan een context die echter een langdurige investering vereist. Het ging ook om projectsubsiëring: deze tijdelijke middelen dienden ingezet voor de aanpak van concrete problemen van wijken en hun bewoners. Het was bvb. minder evident dat deze middelen zouden ingezet worden ten behoeve van de afstemming van de deelwerkingen zelf (in Stedenfonds 1 vormde wijkcentrum Chambéry hier een uitzondering op).

Hiermee stoten we op een belangrijk probleem waarmee geïntegreerde wijkcentra af te rekenen hebben. Op zoek naar middelen ter ondersteuning van hun deelwerkingen kunnen geïntegreerde wijkcentra meestal terecht bij subsidiegevers tot wier bevoegdheden die deelwerkingen behoren: bvb. huisvesting, welzijn, tewerkstelling, cultuur ...

Verkokerde bevoegdheidspakketten maken het moeilijk middelen te verkrijgen om de noodzakelijke afstemming tussen de diverse deelwerkingen te verzekeren. Al was het maar omdat er niet zoiets voorzien is als een „bevoegdheid” toegespitst op coördinatie.

De problematiek van het gebrek aan interne coördinatie van geïntegreerde wijkcentra blijft niettemin de molensteen rond de nek van deze organisaties. Overigens nemen een aantal onderen nu reeds noodgedwongen voor algemene coördinatie taken een voorafname op hun globale werkingsbudget, wat bij sommigen uiteraard ten koste gaat van de deelwerkingen.

Voorstellen

Tot de troeven van geïntegreerde wijkcentra rekenden we o.a. in de inleiding de mogelijkheid tot behoud en verruiming van de Nederlandstalige basisverankering van het socio-cultureel welzijnsaanbod. Aan de VGC dus de vraag of ze bereid is geïntegreerde wijkcentra een plaats te geven in haar beleid. Een positief antwoord op deze vraag houdt tevens de erkenning in dat (a) een geïntegreerde aanpak een surplus betekent, en dat (b) naast een thematische en doelgroepgerichte aanpak van personeelsgebonden materies ook een territoriale aanpak voordelen biedt. De merites van geïntegreerde wijkcentra in een beleid honoreren zou er precies in kunnen bestaan hen de middelen te verschaffen om hun interne coördinatie naar behoren te vervullen. Om dit te realiseren kunnen twee pistes worden bewandeld.

1. Een lange termijn beleid met geïntegreerde wijkcentra als erkende werkvorm.

Dergelijk beleid impliceert volgende stappen:

- *Er worden erkenningcriteria geïntegreerde wijkcentra vastgelegd*²
- geïntegreerde wijkcentra zijn basisorganisaties / deelwerkingen, al dan niet erkend binnen het regulier kader, die vanuit een geïntegreerde visie samenwerken in hun wijk
- geïntegreerde wijkcentra werken voor kwetsbare groepen in achtergestelde wijken of wijken in transitie.
- geïntegreerde wijkcentra werken aan maatschappelijke problemen (achterstelling, sociale wijkontwikkeling, werkloosheid, scholing...)
- elke deelwerking/basisorganisatie behoudt zijn eigenheid maar engageert zich voor een aantal gemeenschappelijke strategische doelstellingen voor de wijk.
- een overkoepelende ontmoeting en samenwerking tussen de deelwerkingen en doelgroepen is noodzakelijk.

² Deze criteria werden reeds geformuleerd in opdracht van de VGC in het kader van een denkoefening 'good practices' Stedenfonds 1. Deze opdracht werd uitgevoerd in de periode 2005-2007 door een werkgroep 'geïntegreerde wijkcentra', gecoördineerd door Stads²

- het samenwerkingsverband tussen de verschillende deelwerkingen / basisorganisaties is even belangrijk als de afzonderlijke deelwerkingen. Het gedeeld belang is de wijk.
- bij geïntegreerde wijkcentra staat het wijkgericht werken centraal en is er een grote profilering en herkenbaarheid in de wijk.
- geïntegreerde wijkcentra hebben een open en laagdrempelig karakter. Hiertoe worden een aantal instapactiviteiten naar het brede publiek toe voorzien: o.a. onthaal via ontmoetingsruimte, samen eten, instuifmogelijkheid, diverse ontmoetingsactiviteiten,...
- geïntegreerde wijkcentra zijn een aanspreekpunt voor de wijk.
- empowerment van gebruikers staat centraal.
- bij geïntegreerde wijkcentra wordt de overhead van de verschillende deelwerkingen (personeelsbeleid, financieel beleid, geïntegreerde boekhouding, infrastructuurbeheer,...) gecentraliseerd en in functie van de competenties van de medewerkers opgenomen. Dit biedt een enorme meerwaarde op verschillende niveaus: financieel management, efficiënte tijdsbesteding, competentieontwikkeling.

- bij geïntegreerde wijkcentra wordt de samenwerking fysiek verankerd in een gemeenschappelijk gebouw(en) die de verschillende deelwerkingen samen gebruiken (eigen ruimtes voor de deelwerkingen + polyvalente ruimtes).
- bij geïntegreerde wijkcentra wordt er gekozen voor een gemeenschappelijke vzw structuur of vergelijkbare structuur waarbij de verschillende deelwerkingen zich engageren om, vanuit een geïntegreerde visie, een aantal gezamenlijke strategische doelstellingen in functie van sociale wijkontwikkeling op te nemen.
- *Er worden programmanormen bepaald.*
- *Op grond van deze erkenningcriteria en binnen het programma worden organisaties gesubsidiëerd voor de coördinatieopdrachten en overhead kosten daaraan verbonden.*

Erkenningscriteria en programmanormen moeten het profiel van geïntegreerde wijkcentra zuiver houden en zorgen dat hun aantal vooraf kwantitatief geplafonneerd wordt. De vraag naar partiële subsidiëring geeft aan dat het hier gaat om aanvullende gelimiteerde subsidiëring voor bestaande voorzieningen

2. Een ad hoc oplossing voor de huidige centra.
De huidige vier centra krijgen nominatim afhankelijk van hun grootte middelen voor een voltijdse dan wel deeltijdse coördinatieopdracht.

FOTO: MICHEL DEMOL

Verankering van beleid

Waar moet dat beleid dan landen: binnen of buiten het Stedenfonds? Een structurele oplossing voor een chronische problematiek moet wellicht eerder buiten het stedenfonds gezocht worden. Indien er daar dan toch in termen van bevoegdheden moet gedacht worden, dan kan de bevoegdheid geïntegreerde wijkwerking, voorzien van de nodige middelen, toegevoegd worden aan een collegelid.

Indien het Stedenfonds toch de ankerplaats blijft, dan pleiten we voor een voorafname op de stedenfondsmiddelen (zoals er nu reeds voorafnames zijn). Dergelijk beleid kan er komen onder voorwaarde dat de 3 collegeleden zich

hier akkoord mee verklaren en dus een miniem stukje bevoegdheid gezamenlijk beheren.

Geïntegreerde wijkcentra en lokaal sociaal beleid.

Voorgeschiedenis

De overgang van het SIF naar Stedenfonds I en daarna Stedenfonds 2 heeft een evolutie laten zien van een aanpak van stedelijke armoede naar een aanpak gericht op stedelijkheid in het algemeen³: zowel thematisch als territoriaal kunnen de beschikbare middelen nu potentieel op een veelvoud van projecten ingezet worden en valt de prioritaire bediening van achtergestelde wijken weg. In de evolutie van het SIF naar het stedenfonds hebben lokale overheden op de tweede plaats meer autonomie afgedwongen ten opzichte van de Vlaamse overheid. In Brussel vertaalde zich dat in een opdeling van middelen volgens de lijnen van de 3 bevoegdheidsdomeinen welzijn, cultuur en jeugd. Daar waar het SIF tot de uitsluitende bevoegdheid van de beleidsverantwoordelijke welzijn behoorde.

De projecten in de cluster wijkontwikkeling in het algemeen, de geïntegreerde wijkcentra in het bijzonder, kwamen doorheen deze evoluties als het ware tussen schip en wal terecht. Dit leidde, bij de overgang van Stedenfonds 1 naar Stedenfonds 2, hetzij tot een eliminatie van initiatieven (bv Limiet Limite), hetzij tot een heroriëntering en wel, via het bevoegdheidsdomein welzijn, naar een werking binnen het lokaal sociaal beleid (SD3, OD6 – Buurtwinkel, wijkpartnerschap, Chambéry) of zorg voor ouderen (SD3, OD7 – klusdienst Bonnevie, klusjesdienst Chambéry).

Probleemstelling

Sedert begin 2009 leveren het merendeel van deze geïntegreerde wijkcentra via het stedenfonds een bijdrage in het lokaal sociaal beleid. Het doel van lokaal sociaal beleid is de kwaliteit van de dienst- en hulpverlening te versterken door de toegankelijkheid van het welzijnsaanbod te verhogen, de samenwerking tussen welzijns-

voorzieningen te optimaliseren en de burgers te betrekken bij de uitbouw van het zorgaanbod. Hiertoe werd het Brussels Gewest opgedeeld in zones. De realisatie van een Sociaal Infopunt (SIP) per zone als onthaal- en oriëntatiepunt voor hulpvragers en hulpverleners is dus slechts een onderdeel van het lokaal sociaal beleid maar mag er zeker niet toe worden beperkt. Geïntegreerde wijkcentra die gevestigd zijn in zones waar er een SIP' in uitbouw is (Schaarbeek, Etterbeek) worden betrokken bij het bemanen van de permanentieblokken. In de andere zones zoals Brussel-Stad en Molenbeek nemen de wijkcentra deel aan de Stuurgroep SIP, zijn aanwezig op het overleg en de netwerking over de taalgrenzen heen. In afwachting van een SIP waarvoor ze een belangrijke rol als toeleider spelen bouwen ze het eigen onthaal en doorverwijzingdienst verder uit als basisschakel in een breed en behoeftedekkend welzijnsaanbod.

Hierbij zijn een aantal kanttekeningen te plaatsen:

* Bij de overgang van stedenfonds 1 naar 2 werd er gesnoeid in de begrotingsenveloppe (Wijkpartnerschap van € 80.000 naar € 51.000, buurtwinkel van € 70.000 naar € 53.000, Buurthuis Bonnevie van € 105.839 naar € 0 – de 0,5 voltijds equivalent voor de klusdienst

FOTO: MICHEL DEMOL

³ Maarten Loopmans sprak in verband met de verschuivende aandacht weg van armoedebestrijding van een beweging "from hero to zero".

werd wel behouden). Anderzijds werd het bedrag voor wijkhuis Chambéry opgetrokken van € 54.325 naar € 61.607.)

Op plaatsen waar sociale infopunten in uitbouw zijn krijgen de centra het moeilijk om hun maximaal behoud van capaciteit op eerste en tweede lijn te vrijwaren, willen ze tegemoet komen aan hun verbintenissen vervat in het lokaal sociaal beleid. Of moeten ze met hetzelfde geld meer doen. (In Chambéry is er de spanning tussen middelen investeren in lokaal sociaal beleid en/of in broodnodige coördinatie van het ganse centrum – wat in Stedenfonds 1 de opdracht was).

* Daar waar geen sociaal infopunt in uitbouw is (bv Brussel centrum) blijft het onduidelijk wat de precieze bijdrage van in dit geval de Buurtwinkel is.

Eind 2008 heeft de Administratie Welzijn bij de bespreking van de begroting 2009 geoordeeld dat binnen stedenfondsdoelstelling 3.6. (rond lokaal sociaal beleid) bovengenoemde organisaties, zonder afbreuk te doen aan de waarde van hun werking, niet helemaal op hun plaats zijn binnen het huidige kader en de doelstellingen van het lokaal sociaal beleid ⁴. De administratie adviseert dan ook 2009 te beschouwen als een overgangsjaar en de subsidies van de betrokken instellingen „vanaf 2010 te herbekijken in kader van lokaal sociaal beleid en eventueel te heroriënteren naar een ander begrotingsartikel”.

De adviesraad Welzijn, stelt in een reactie hierop ⁵, dat, bij de overgang van stedenfonds 1 naar stedenfonds 2 „om een aantal zinvolle werkingen (zoals geïntegreerde wijkwerking) niet verloren te laten gaan deze daarom gekaderd werden in een stedenfondsdoelstelling die niet overeenstemt met de doelstelling van de werking van deze verenigingen en dat daardoor in de praktijk het middenpakket beschikbaar voor lokaal sociaal beleid niet optimaal wordt ingezet.” De adviesraad vraagt de VGC deze situatie in de loop van 2009 uit te klaren en voor deze organisaties te zoeken naar een structurele oplossing ofwel buiten het

stedenfonds, ofwel in stedenfondsdoelstellingen die beter beantwoorden aan de noden waarop deze organisaties een antwoord bieden.

Voorstellen

Stellers van deze nota, de organisaties in kwestie, willen, in het licht van vorige probleemstelling en als rechtstreeks betrokkenen, hun voorstellen ter zake aan de VGC beleidsverantwoordelijken overmaken. Hoewel lokaal sociaal beleid werkt aan een algemene laagdrempelige toegang tot een breed behoeften dekkend en kwalitatief zorgaanbod moet worden erkend dat voor sommige groepen in de samenleving de sociale infopunten, nog een te hoge drempel vormen. Sommige mensen zullen, om welke reden dan ook, de weg naar het expliciet welzijnsaanbod moeilijk blijven vinden, tenzij via een omweg van gericht laagdrempelig onthaal, ontmoetingsmogelijkheden en empowerende activiteiten. De geïntegreerde wijkcentra vervullen nu reeds naast andere organisaties die functies en treden bemiddelend op tussen cliënt en hulpverlening. Vanuit die optiek nemen de geïntegreerde wijkcentra dus een belangrijke rol op binnen lokaal sociaal beleid en wordt opnieuw aangeknoopt met de idee van basisschakels in de armoede voor wat een deel van hun werking betreft.

Uiteraard kunnen geïntegreerde wijkcentra, die werkzaam zijn binnen de perimeters waar nu met lokaal sociaal beleid geëxperimenteerd wordt, een rol vervullen in de werking van de sociale infopunten. Subsidiering moet dan evenwel van deze aard zijn dat deze inzet niet ten koste gaat van de bestaande eerstelijns- en tweedelijns werking van deze centra.

Brussel, 1 juli 2009

Vzw De Buurtwinkel
Vzw Buurtwerk Chambéry
Vzw Wijkpartenariaat
Vzw Buurthuis Bonnevie
Vzw Brusselse Welzijns- en gezondheidsRaad
Vzw Samenlevingsopbouw Brussel.

⁴ Adviesraad Welzijn. Bijeenkomst van 15 december 2008.

⁵ Adviesraad Welzijn. Verslag van de vergadering van maandag 15 december.

Inhoud & Colofon

EDITORIAAL	p. 3
25 JAAR SAMENLEVINGSOPBOUW BRUSSEL	
TOESPRAAK VAN STEVEN VANACKERE, VICE-PREMIER	p. 5
STUDIEREIS ROTTERDAM – 21 – 23 JUNI 2009	p. 9
§ Delphi Opbouwwerk en het gezellige beschavingsoffensief	p. 10
§ Biz Botuluyuz – (kendi evini kendin yap)	p. 17
§ Mensen Maken de Stad – Oud-Mathenesse en Het Witte Dorp	p. 19
§ Het Lincke Zwaerd in actie tegen de sloopplannen in de Zwaerdecroonstraat	p. 21
§ Dakloos in Rotterdam – Erop of erover	p. 23
§ Ervaringsdeskundigen in de Geestelijke Gezondheidszorg	p. 29
§ Welke weg voor het opbouwwerk? Enkele beschouwingen opgetekend bij Justus Uitermark.	p.31
GEÏNTEGREERDE WIJKCENTRA IN ACHTERGESTELDE BUURTEN. AANBEVELINGEN AAN DE VGC VOOR DE KOMENDE LEGISLATUUR.	p. 35

OPBOUWWERK BRUSSEL WORDT UITGEGEVEN DOOR SAMENLEVINGSOPBOUW BRUSSEL,
HENEGOUWENKAAI 29, 1080 MOLENBEEK, T 02 203 34 24, F 02 203 50 64
E INFO.BRUSSEL@SAMENLEVINGSOPBOUW.BE, W SAMENLEVINGSOPBOUW.BE
© © 27/11/2009 SAMENLEVINGSOPBOUW BRUSSEL – NR. 97 JAARGANG 25

Artikels:
Caro Bridts
Valentine De Lannoy
Lien Gijbels
Peggy Lemaire
Alain Storme
Steven Vanackere
Sara Van Hoyland
Katleen Vanlerberghe
Martine Weemaels
Bas Wildemeersch

Eindredactie:
Alain Storme

Tekstverwerking:
Kristel Van der Borgh

Vormgeving & lay-out:
Michel Demol

Fotoredactie:
Michel Demol

Kaftfoto:
Catherine Antoine

Drukkerij:
ACCO

MET STEUN VAN DE
VLAAMSE OVERHEID

MET DE STEUN VAN HET
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Ik wil geen carrière in armoede!

Welzijnszorg

ARMOEDE
UITSLUITEN

WERK ARMOEDE WEG!

Steun onze 150 armoedeprojecten.

000-0000003-03

DECENNIOUM
DOEL 2017
GEEN ARMOEDE GEEN KANS

ACLVB
LIMBURG VERBOND

unizo

ACV
HET VERBOD OP
WOLVEN

Welzijnszorg
ARMOEDE
UITSLUITEN

